

**Güney Azerbaycan Türklüğü'nün Özgürlük Mücadelesi
Yolunda
Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı (AMDT)**

ISBN: 978-605-5230-39-5

**GÜNEY AZERBAJYCAN TÜRKLÜĞÜNÜN ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ
YOLUNDA AZERBAJYCAN MİLLİ DİRENİŞ TEŞKİLATI (AMDT)**

Copyright © 2014

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz.

Macit ARAZ

Baskı: Sonçağ Matbaacılık Ltd.Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
Nu: 48/48-49 İskitler – Ankara
0312 - 341 36 67
www.uzundijital.com

Yayınevi :

SONÇAĞ YAYINCILIK MAT. LTD.ŞTİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı
Nu: 48/48-49 İskitler – Ankara
0312- 341 36 67

Vatan ve Millet

uğruna her Őeyinden vazgeçen erdemli yiğitlere ithaf olunur...

*Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi Yolunda
Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı (AMDT)*

Kapak resmi

Üstte: Settar Han ve silah arkadaşları

Altta soldan sağa: Ayetullah Seyit Kazım Şeriatmedari

Seyit Cafer Pişeveri

Şeyh Muhammet Hiyabani

Mehmet Emin Resulzade

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı (AMDT) Dış Kolu yayınıdır.

İçeriğinin iktibas edilmesi merciin belirtilmesi şartı ile serbesttir.

Ücretsizdir, satılmaz.

Gözden geçirilmiş 2. baskı.

www.diranish.net

diranish@gmail.com

Şubat 2014 - Ankara

İçindekiler

1- Kısaca Azerbaycan Tarihi	1
2- Günümüzde Güney Azerbaycan	18
3- Güney Azerbaycan Milli Hareketi'nin Tarihsel Gelişimi	25
4- Çağdaş Azerbaycan Milli Hareketi	32
5- Güney Azerbaycan'da Ekonomi Meselesi	70
6- Azerbaycan Milli Hareketi'nin Dış Boyutu	78
7- Ana Hatlarıyla Azerbaycan Milli Hareketi	81
8- Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı (AMDT)	84

1- Kısaca Azerbaycan Tarihi

“Azerbaycan Türklüğü” tarihi boyunca birçok imparatorluk ve devlet kuran büyük ve kadim Türk medeniyetinin önemli bir parçasıdır. Azerbaycan Türkleri Gazneli, Selçuklu, Harezmsşahlar, Atabaylar (Atabekler), İlhanlı, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Safevi, Afşar ve Kacar devletleri içinde kurucu unsur olarak yer almışlar.

Safevi Azerbaycan Türk İmparatorluğu Toprakları

Tarihî Azerbaycan'ın sınırlarını; kuzeyden Dağıstan ve Kuzey Kafkasya dağları, batıdan Anadolu ve Irak,

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

doğudan Hazar Denizi, güney ve güney doğudan ise İran (Farsistan - Acemistan) oluşturmaktadır.

Tarihî Azerbaycan Toprakları

Ne yazık ki tarihî Azerbaycan topraklarının bir kısmı kaybedilmiş, bazı parçaları Rusya (Demir Kapı - Derbent), Gürcistan (Borçalı) ve Irak'a (Kerkük) birleştirilmiştir. Bugünkü Ermenistan ise Azerbaycan'ın Çukur Saad vilayetinin üzerine kurulmuştur.

Tarihî Azerbaycan yurdunun geri kalan ana parçası ise "Kuzey Azerbaycan" ve "Güney Azerbaycan" olmak üzere iki parçaya bölünmüştür. Kuzey Azerbaycan günümüzde bağımsız bir devlet olarak dünyada

“Azerbaycan Cumhuriyeti” adı ile tanınmaktadır. Güney Azerbaycan ise İran sınırları içinde kalmıştır.

Parçalanmış Azerbaycan

Bugün “İran” diye adlanan coğrafya İslâm öncesi ve sonrası devirlerde yüz yıllarca Türkler tarafından idare olunmuştur. Son Pers devleti olan Sasanilerin yerini Kadisiye (636) ve Nihavend (642) savaşları ile Araplar ve kısa bir aradan sonra Gazneli hâkimiyeti (961-1186) ile Türkler almıştır. Ülke Kacar Türk İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar (1925) on asır süresince neredeyse aralıksız şekilde Türk egemenliği altında olmuş, bu süre zarfında Türkler dil, kültür, yaşantı ve inanç olarak

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

bölgeyi derinden etkilemişlerdir. Daha önceden de farklı Türk boylarının yurdu olan Azerbaycan, Selçuklu (Oğuz) Türklerinin bölgeye girişi ile katî şekilde ve her yönü ile bir Türk yurdu hâline gelmiş ve etnik yapısı itibarı ile de birçok zaman bölgeyi yöneten Türk hanedanlıklarının ana üssü görevini yapmıştır. Bu, bugün İran Devleti olarak adlanan yönetimin Azerbaycan Türklerinin devletçilik gelenek ve mirasının üzerine kurulmuş olduğu anlamına gelmektedir

Ne yazık ki son 200 yıl içinde baht Azerbaycan Türklerine gülmemiş, talihsizlik talihsizlik üstüne gelmiştir. Kacar Türk İmparatorluğu-Tezar Rusya'sı arasında baş veren savaşlar ve 1823 “Gülistan Mukavelesi” ile 1828 “Türkmençay Mukavelesi” sonucunda Azerbaycan'ın gövdesine en derin yara vurulmuş, Azerbaycan Türk milleti ve tarihî Azerbaycan toprakları iki parçaya bölünmüştür.

1925'te Azerbaycan ikinci büyük darbeyi almıştır. Bir İngiliz komplosu olarak Kacar Türk Devleti yıkılmış ve yerine etnik olarak Fars olan Pehlevî Krallığı kurdurulmuştur. Böylece Azerbaycan Türklüğü millî

hâkimiyetini tamamen kaybetmiş, parçalanmış ve esir bir millet durumuna düşmüştür.

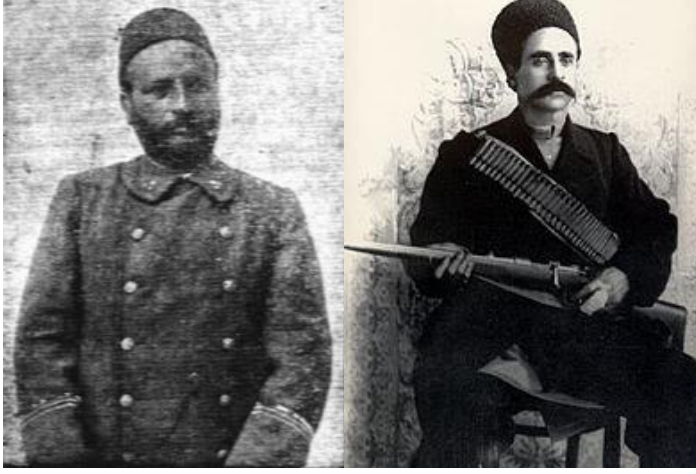
1925 yılında Kacar Türk İmparatorluğu'nun yıkılıp yerine Pehlevî Krallığı'nın kurulmasıyla şahlık tahtını yasadışı bir şekilde ele geçiren "Rıza Şah", çevresindeki Fars milliyetçilerinin etkisi ile devletin adını resmen "İran" olarak değiştirmiştir. Ülkenin adının İran olarak değiştirildiği resmî şekilde bütün yabancı elçiliklere bildirilmiş ve o tarihten sonra bütün yazışmalarda İran adının kullanılması istenmiştir. O tarihten önce yerel halk ve kaynaklarca bölgedeki hâkimiyetler hep hanedanlık ve devlet adlarıyla tanınmış, İran sözcüğü şiir kitaplarında efsanevî bir coğrafi isim olarak var olmuştur. Bu, sıradan bir isim değişikliği olmayıp, yüz yıllardan beri bugün İran şeklinde adlandırılan coğrafyanın egemen gücü olan Türklerinin tarihî yenilgisinin bir habercisidir. Bu tarihî yenilgi sadece siyasî ve millî hâkimiyet hakkının kaybı ile kalmamış kültür, ekonomi ve toplumsal alanlarda da felâket denebilecek kadar vahim sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Hâkimiyet resmen 1925'te Kacarlar'dan Pehlevile'ye geçse de aslında uzunca bir süredir saray ve devlette Fars unsuru ağırlık kazanmıştı. Veliâhdın karargâhı ve Türklerin etkinlik merkezi olan Tebriz Dar-Ül-Hükûme'si (hükümet sarayı) ile Tahran Dar-Ül-İmara'sının (devlet sarayı) arasındaki yarışma ciddî anlamda Tahran lehinde değiştirmeye başlamış idi. Yavaş yavaş kenara itildiğini gören Azerbaycan aydını dengeyi kendi lehinde değişme çabalarına başlamıştır. Bu çabalar ilk başta daha çok aydınlanma ve demokratikleşme (Meşrutacılık-Meşrutiyetçilik-) şeklinde kendisini göstermiştir. O tarihten itibaren Azerbaycan Türkleri özgürlük ve bağımsızlık savaşına başlamış ve günümüze kadar süren destansı bir mücadele tarihi yazmışlardır.

1907'de "Meşrutiyet Devrimi" ile Güney Azerbaycan, Farsların kontrolüne geçen Tahran sarayına karşı özgürlük mücadelesi vermiş ve kendi yerel meclisini kurmuşsa da, bu başarısı çok uzun sürmemiştir. Bu devrimin siyasî yönetimini "Ali Mösyö" (Fransızca bildiği için Mösyö adı verilmiştir) önderliğindeki "Tebriz Gizli (Gaybi) Merkezi", askerî yönetimini ise "Millî

Serdar” (başkomutan) unvanlı “Settar Han” yürütmüştür.

Ali Mösyö

Settar Han

Meşrutiyet Devrimi hüsrana uğrasa da İran’a anayasal düzen getirmekle büyük bir başarıya imza attı. Devrim sonucunda kralın yetkileri anayasa ile sınırlandırıldı. Azerbaycan meşrutacılarının önemli bir diğer başarısı da “Eyalet ve Vilayet Encümenleri (Meclisleri) Yasası”nın anayasaya konulmasıydı. Böylece Azerbaycan kendisi için özerk yönetim hakkı kazanmış oldu. Fakat Kral’ın Rus askerî gücüne dayanarak devrime karşı galebe kazanması ve Tahran’ı fetheden

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Azerbaycan m¼cahitlerinin, sözde meşrutacı Ermeni ve Fars milliyetçilerinin ihaneti sebebiyle, yenilgiye uğraması sonucunda, bu hak sadece kâğıt üzerinde kaldı ve bilfiil uygulamadan kalktı.

1918'de "Mehmet Emin Resulzade"nin başçılığı ile Kuzey Azerbaycan'da "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" kurulmuş, fakat 1920'de Kuzey Azerbaycan Kızıl Ordu tarafından tekrar işgal edilmiştir.

Mehmet Emin Resulzade

Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ömrü kısa sürmese de çağdaş Azerbaycan tarihi açısından son derece önemli bir olay sayılmaktadır. Bu dönemde Azerbaycan'da modern ulus devlet anlayışı ortaya çıktı, Azerbaycan bayrağı tanımlandı, bütün

Azerbaycan'ı kapsayan Azerbaycan Türk milleti teorize edildi ve modern Azerbaycan Türkçesinin temelleri atıldı. 1918 yılında kurulan Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti İslâm dünyasında kurulan ilk cumhuriyet idi. Bu cumhuriyet döneminde ilk kez İslâm dünyasında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı ve Latin kökenli Türkçe alfabesi düzenlendi.

1918-1920 Demokratik (Kuzey) Azerbaycan Cumhuriyeti

Belirtmek gerekir ki, Güney'deki Meşrutiyet Devrimi'ne Kuzeyli devrimci mücahitler aktif şekilde destek vermişlerdir. Aynı şekilde Kuzey'de demokratik cumhuriyetin kuruluşunda Güney kökenlilerin aktif destek ve katılımı olmuştur.

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

1920'de "Şeyh Muhammet Hıyabani" önderliğinde Güney Azerbaycan'da özerk hâkimiyet kurulmuş fakat o da altı ay devam edebilmiştir.

Şeyh Muhammet Hıyabani

Şeyh Muhammet Hıyabani, Meşrutiyet Devrimi ve Tebriz Gizli Merkezi'nin içinde yetişmiş bir reformcu idi. Onun kadrolarının çoğunluğu Meşrutiyet Devrimi'ne katılmış mücahitler idi. Hıyabani kurduğu partisinin adını "Azerbaycan Demokrat Fırkası" koymuştu ve kendi hareketini Meşrutiyet Devrimi'nin devamı olarak görmekte idi.

1945'te "Seyit Cafer Pişeveri"nin önderliği ile Tebriz başkent olmak üzere Güney Azerbaycan'da "Millî Hükümet" kuruldu. Bu hükümet ise bir yıl devam edebildi. Bir yıllık Millî Hükümet döneminde Türkçe'nin resmî devlet dili ilan edilmesi başta olmak üzere bir çok önemli reformlar gerçekleştirildi. Millî Hükümet'in hâkim partisinin adı "Azerbaycan Demokrat Fırkası" idi. Millî Hükümet kendisini Hıyabani ve Meşrutiyet Devrimi'nin devamcısı olarak görmekteydi. Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın manifestosu 3 Eylül (12 Şehriver) 1945'te yayınladı. Millî Hükümet ise 12 Aralık (21 Azer) 1945'te kuruldu. Millî Hükümet'in yıkılışı da yine bir yıl sonra 12 Aralık'a (21 Azer) denk geldi. Dolayısıyla 12 Aralık Azerbaycan tarihi açısından özel bir öneme ve anlama sahiptir. Azerbaycanlı aydın ve siyasetçilerin II. Dünya Savaşı'nın sonrasında İran'da yaranan iktidar boşluğunu kullanarak Güney Azerbaycan'da kurduğu Millî Hükümet yeni kurulmuş olan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ilk çekişme konusu oldu. ABD ile Sovyetler, Güney Azerbaycan Millî Hükümeti yüzünden BM'de karşı karşıya geldiler. Çünkü Azerbaycanlılar Millî Hükümeti Sovyetler'in desteğini alarak kurmuşlardı, ABD ise İran Şahı'nı desteklemekte idi.

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Millî Hükümet dönemindeki Millî Meclis binası; halen Tebriz belediye binası olarak kullanılmaktadır

Rusların Kuzey (Hazar) petrolü karşısında Azerbaycan'a ihaneti sonucu yeni kurulan Güney Azerbaycan ordusu Batı destekli Şah ordusuna karşı koyamadı. Azerbaycanlı askerlerin direnişine ve uzun süren çatışmalara rağmen İran ordusu Güney Azerbaycan'ı işgal edebildi. Şahın ordusu Azerbaycan'ı işgal ettikten sonra başta Tebriz'de olmak üzere, büyük katliamlar yaptı ve binlerce kişi ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

Seyit Cafer Pişeveri

1980'de İran İslâm Devrimi sonrasında "Müslüman Halk Partisi" bir süre için Güney Azerbaycan'ı Tahran'dan bağımsız olarak yönetti.

İslâm devrimi sırasında İran'da iki önde gelen Şîfî din adamı bulunmakta idi: Farsların etrafında toplandığı Fars kökenli "Ayetullah Ruhullah Humeyni" ve Türklerin etrafında toplandığı Azerbaycanlı "Ayetullah Seyit Kazım Şeriatmedari". Bu dönemde bu iki dinî lidere bağlı olan iki siyasî parti ağırlık kazanmış idi. Humeyni'nin resmen başında bulunduğu "İslâm Cumhuriyeti Partisi" ve Şeriatmedari'nin mânevî

liderliğini yaptığı “Müslüman Halk Partisi”. Şeriatmedari din adamlarının doğrudan siyasete karışmasına karşı olduğu için Müslüman Halk Partisi'nin mânevî lideri idi ve parti teşkilatı resmîyette Şeriatmedari'den bağımsız hareket etmekte idi. Tahran merkezli Humeyni ve teşkilatı “Fakih Velayeti”ni yani bir nevî dinî oligarşiyi savunurken, Tebriz merkezli Şeriatmedari ve partisi din adamlarının doğrudan siyasete karışmasına karşı olup sadece nezaret ve danışmanlık görevi üstlenmesi gerektiğini savunmakta idi. Müslüman Halk Partisi Azerbaycan'ın muhafazakâr kesiminin yanı sıra milliyetçi ve sol kesimlerini de içerdği için bir takım millî ve sınıfsal meseleleri de ileri sürmekte idi. Şeriatmedari ve Müslüman Halk Partisi, Eyalet ve Vilayet Encümenleri Yasası'nın uygulanmasını talep etmekteydi, bu ise bir anlamda Azerbaycan için özerklik talebi demekti. Şeriatmedari'nin anayasa oylamasında Anayasa'nın 110. maddesi olan “Fakih Vilayeti” yasasına resmen karşı çıkması üzerine Humeyni ve Şeriatmedari karşı karşıya geldiler.

Azerbaycan'ın kontrolünü elinde bulunduran Müslüman Halk Partisi ile İslâmî Cumhuriyet Partisi'nin silâhlı olarak karşı karşıya gelmesi ve Humeyni'nin Tebriz'i

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

havadan bombardıman edeceği tehdidi üzerine Şeriatmedari iç savaşı önlemek için parti üyelerinden silâhlarını bırakmasını istedi. Humeyni'ye bağlı kuvvetler Azerbaycan'a girerek anlaşmalara aykırı olarak geniş bir tasfiye operasyonu başlattılar. Yüzlerce insan kurşuna dizildi ve binlercesi hapse atıldı.

Ayetullah Seyit Kazım Şeriatmedari

1991'de "Azerbaycan Halk Cephesi" ve "Ebülfez Elçibey" başçılığı ile Kuzey Azerbaycan'ın bağımsızlığı geri kazanıldı.

Kuzey Azerbaycan'ın bağımsızlığını yeniden kazanması Azerbaycan tarihi açısından önemli bir

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

dönüm noktası teşkil etmektedir. Sovyetlerin dağılması ile iki kutuplu dünya düzenin son bulması, Kuzey Azerbaycan'ın bağımsızlığı, Elçibey gibi Türkçü-Turancı bir liderin Kuzey'de iktidara gelmesi ve hemen ardından Karabağ Savaşı'nın patlak vermesi, zaten zeminin hazır olduğu Güney Azerbaycan'da katalizör etkisi yaptı.

Ebulfaz Elçibey

Bir taraftan Ebulfaz Elçibey'in milletler camiasının resmiyete tanıdığı seçilmiş bir cumhurbaşkanı olarak Güney Azerbaycan meselesini tüm çıplaklığıyla seslendirmesi diğer yandan ise Kuzey'den gelen savaş sesleri, Güney'de büyük galeyana sebep oldu. Rejimin baskısıyla sessizliğe bürünen Güney Azerbaycan'da,

Kuzey'in bağımsızlığıyla, millî mücadele ruhu yeniden canlandı. Elçibey zamanında "Birleşik Azerbaycan" ideali hem Kuzey'de hem de Güney'de aydınlardan kitlelere yayıldı.

Ebülfez Elçibey'in hâkimiyeti uzun sürmedi ve İran'la Rusya başta olmak üzere dış güçlerin baskısı ile yeni kurulan hükümet devrildi. Darbe ile devrilen Elçibey'in daveti ile eski Sovyetler'in üst düzey yetkilisi ve o dönemde Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti meclis başkanı olan Haydar Aliyev Bakü'ye gelerek yönetimi devraldı. Devlet idareciliğinde büyük deneyim ve yetenek sahibi olan Haydar Aliyev ülkede istikrarın sağlanmasına ve devletin oturmasına büyük katkıda bulundu.

Haydar Aliyev

2- Günümüzde Güney Azerbaycan

Güney Azerbaycan günümüzde İran adı ile tanınan ülkenin kuzey batısında yaklaşık 183 bin km² yüzölçümü olan sahayı ihtiva etmektedir. Kuzeyden Aras nehri (Kuzey Azerbaycan ve Ermenistan), batıdan Türkiye ve Irak, doğudan Hazar Denizi ve güneyden İran'ın Fars ve Kürt bölgeleri ile sınırlanmaktadır.

Başlıca kentleri (eyalet merkezleri) Tebriz, Urmiye, Zencan, Erdebil, Kazvin ve Hemedan'dır. Kimi kaynaklar Tahran'ı da tarihi Azerbaycan topraklarına bitişik olması ve başkent olmadan önceki yerli halkının Türk olması ve hâlen de nüfusunun önemli bir kısmının Türklerden oluştuğu nedeni ile Güney Azerbaycan kenti saymaktadır. İran'ın il sınırlarına göre tarihi Azerbaycan toprakları on bir ile bölünmüştür. Bu illerden sadece iki tanesi Azerbaycan adını taşımaktadır, geri kalan 9 ilde ise Azerbaycan adı yoktur. Bu durumun kendisi İran Devleti'nin Azerbaycan'a karşı nasıl bir sindirme ve yok etme politikası yürüttüğünün en açık delillerindendir. İran hâkimiyeti Azerbaycan'ı her alanda olduğu gibi coğrafi anlamda da daraltmak istemiştir.

İran'ın İller Haritasına Göre Güney Azerbaycan					
İlin adı	İlin Merkezi	İlin yüzölçümü (Km ²)	Yüzölçümün Yaklaşık Yüzde Azerbaycan Toprakları	İlin Nüfusu	İl Nüfusuna Göre Yaklaşık Yüzde Türk Nüfusu
Doğu Azerbaycan	Tebriz	45.650	%100 (45.650)	3.724.620	%100 (3.724.620)
Batı Azerbaycan	Urumiye	37.411	%100 (37.411)	3.080.506	%80 (2.464.405)
Zencan	Zencan	21.773	%100 (21.773)	1.015.734	%100 (1.015.734)
Erdebil	Erdebil	17.800	%100 (17.800)	1.248.488	%100 (1.248.488)
Kazvin	Kazvin	15.567	%100 (15.567)	1.210.565	%80 (968.452)
Gilan	Reşt	14.042	%35 (4.915)	2.480.874	%40 (992.350)
Elburz	Kerec	5.833	%100 (5.833)	2.412.513	%75 (1.809.385)
Merkezi	Erak	29.127	%25 (7.282)	1.413.959	%25 (353.490)
Hemedan	Hemedan	19.368	%50 (9.684)	1.758.268	%60 (1.054.960)
Kirmanşah	Kirmanşah	24.998	%20 (5.000)	1.945.227	%20 (389.045)
Kürdistan	Senendec	29.137	%40 (11.655)	1.493.645	%35 (522.776)
Tarihi Azerbaycan Toprakları: 182570 Km ²			Tarihi Azerbaycan Topraklarında Yaşayan Türk Nüfusu: 14.543.705		

Yukarıdaki tabloda verildiği gibi (2011 yılı), tarihi Azerbaycan topraklarında yaklaşık 15 milyon Türk nüfusu yaşamaktadır. İran'ın genelinde ise yaklaşık 25 milyon Türk kökenli nüfus vardır. Bu sayı toplam ülke nüfusunun yaklaşık üçte birine tekabül etmektedir. Ayrıca İran'ın birçok başka ilinde de Türkler yaşamaktadırlar. O cümleden Tahran nüfusunun en az %50'si Türk kökenlidir. Ondan başka güney illerinde Kaşgay Türkleri, Kirman, Huzistan ve Luristan illerinde Afşar Türkleri, Kum ilinde Halaç Türkleri, Horasan'da Horasan Türkleri ve Gülistan ilinde (Türkmen Sahra) Türkmenler yaşamaktadırlar.

Güney Azerbaycan'ın galip dili Azerbaycan Türkçesidir.

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Güney Azerbaycan'da Talışlar, Tatlar, Kürtler, Ermeniler ve Süryaniler gibi etnik azınlıklar da yaşamaktadır.

Güney Azerbaycan

Azerbaycan Türkleri genellikle Müslüman ve Şîî mezhebine mensup olsalar da, kırsal bölgelerde Alevî, Sünnî ve Bahaî Türkler de yaşamaktadır.

Tahminlere¹ göre Güney Azerbaycan'da inançsal ve etnik azınlıkların toplam nüfusa oranı yaklaşık %10'a tekabül etmektedir.

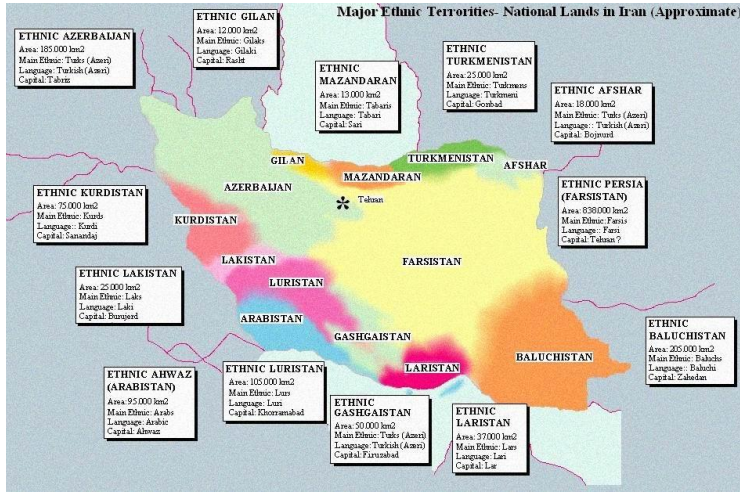
Güney Azerbaycan Türkleri tarihî devletçilik gelenekleri ve yetenekleri ve yoğun nüfusları itibarı ile İran'ın bütün mülkî, askerî ve dinî kurumlarında etkin şekilde bulunmayı başarmışlardır. Fakat İran'da seksen yıldan beri işleyen Fars etnik temelli devlet mekanizmasının yapısı nedeni ile Azerbaycan Türklerinin başarısı daha çok bireysel düzeyde kalmıştır ve Azerbaycan Türkleri toplumsal anlamda çoğu temel haklarından yoksundurlar. Aynı şekilde Türklerin bireysel olarak da olsa başarılı olma şansı olan ekonomi, siyaset ve askerî alanlara rağmen Türkler resmî kültür alanının tamamen dışında tutulmuşlar. Türk kültürünün neredeyse bütün tezahürleri İran'da katî şekilde yasaklanmıştır.

Güney Azerbaycan tarihsel olarak ülkenin önde gelen tarım ve sanayi bölgesi olmasına rağmen kurulan devletlerin bilinçli geriletme politikaları neticesinde

---

¹¹ İran'da etnik köken ve inanca göre hiçbir resmî sayım yapılmadığı için veriler genelde tahmin ve çıkarımlardan ibarettir.

ekonomik önemini büyük oranda kaybetmiştir. Günümüzde Azerbaycan müsait iklimi sayesinde tarım bölgesi olma hüviyetini korusa da sanayide alt sıralara düşmüştür.

Çağdaş İran'da etnik dağılım haritası

Güney Azerbaycan'ın merkezi Tebriz şehridir. Yaklaşık 2 milyon nüfusu olan Tebriz; İlhanlılar, Harezmsahlar, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Safeviler, Celayirler ve Atabaylar gibi birçok devletin başkenti olmuştur. Tebriz İran'da ilklerin şehri, yenilikçiliğin kapısı ve devrimlerin beşiği olarak tanımlanmaktadır. Çünkü yenilikçi akımlar Osmanlı ve Kafkaslar yolu ile Tebriz üzerinden İran'a

girmiştir. Bu nedenle de yeni medeniyete ait olan neredeyse her şey –modern eğitim, üniversite, belediye, polis, itfaiye, gazete, asfalt, elektrik, posta, matbaa,... - ilk Tebriz'de kullanıma girmiştir.

Tebriz

Tebriz aynı zamanda son 200 yılda İran'daki bütün devrimlerin ya başlangıç ya da sonuçlandığı yer olmuştur. Fakat 1925'ten sonra merkezî hükümet bilinçli şekilde Tebriz'i etkisiz hâle getirme politikası gütmüştür. Çünkü Farsların elinde olan hükümetler hem Azerbaycan Türklerinin isyancı ve yenilikçi

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

ruhundan korkmakta hem de Türklerden intikam alma peşinde olmuşlardır. Tebriz tarihsel olarak birinci veya Tahran'dan sonra ikinci kültür ve ekonomi merkezi iken, uygulanan siyasî, ekonomik, kültürel ve toplumsal ayrımcılıklar sonucu günümüzde beşinci sıraya düşmüştür. Yalnız bütün yapılanlara rağmen Tebriz hâlâ stratejik önemini korumaktadır, çünkü hâlâ ülke nüfusunun üçte birini oluşturan Türklerin mânevî ve psikolojik başkentidir. Öyle ki İran'ın güneyinde oturan Kaşkay Türkleri bile Tebriz ve Güney Azerbaycan'a anavatan gözü ile bakmakta ve buradaki gelişmelerden doğrudan etkilenmektedirler.

3- Güney Azerbaycan Millî Hareketi'nin Tarihsel Gelişimi

Güney Azerbaycan'da millî mücadelenin başlangıcı 1900'lü yılların başına dayanmaktadır. Her ne kadar bugün İran şeklinde adlanan coğrafyada 1925 yılına kadar Türk sülaleleri hüküm sürmüş olsa da, her zaman devletin içinde bazen açık bazen gizli bir Türk-Fars rekabeti var olmuş ve bu durum günümüze kadar da sürmüştür. Fars bürokrasisi devletin zirvesini ve en önemli kurumu olan orduyu ele geçiremese de kimi zaman sarayda üstünlük sağlayabilmiştir. Kacar Devleti'nin son yılları da Fars bürokrasisinin ülkede baskın hale geldiği dönemlerden birisidir.

Temeli Ferdevsi'nin Şehnamesi ve Şuubiye hareketi ile atılan modern Fars milliyetçiliği, bir yandan ülkedeki Batılı güçlerin etkisine son vermek bir yandan da Güney Azerbaycan'ı Turan terkbine katmak isteyen ve yükselişte olan Türkçülük hareketine karşı koymak amacı ile bu dönemde şekillenmeye başlamış ve bürokratlar-aydınlar içinde yaygınlaşmıştır.

Modern Fars milliyetçiliği kendisine üç esas tehdit tanımlamış ve stratejisini ona göre düzenlemiştir:

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Sarı tehdit: Türk tehdidi

Siyah tehdit: İslâmî irtica tehdidi

Yeşil tehdit: Arap tehdidi

1925'te kurulan Pehlevî Krallığı² ciddî anlamda bu üç tehdidin üstüne gitmiştir. Ülkede yaşayan Türkler yoğun nüfusları ve tarihî süreç itibarıyla ana tehdit olarak görülmüş ve ne olursa olsun sindirilmeye çalışılmıştır. Pehlevî devleti Azerbaycan Türklerine karşı bir dizi uygulama başlatmış ve bunları devlet projesi olarak yürütmüştür. Bu uygulamaların başında ekonomik çökertme, kültürel sindirme ve siyasî dışlama gelmiştir.

Ülke yönetiminden dışlandıklarını gören Türk aydınlar bu sürece tepki olarak savunmaya geçmiş ve stratejiler geliştirmeye başlamışlardır. İlk başlarda Azerbaycan veya Türk milliyetçiliği yerine bölgesel siyasî ve ekonomik özerklik formülünü üreten Türk aydınları, bir anlamda daha ülkede Türk hâkimiyeti tam anlamıyla yıkılmadan "İrani" unsurların kontrolüne geçmiş

---

² Aslında bu sülalenin soyadı Pehlevî değil. Rıza Şah kendisini eski Perslere bağlamak için bu soyadı seçmiştir. Oysaki bugünkü Farslar ırk olarak da dil ve kültür olarak da Perslerin değil Taciklerin devamıdır. Nitekim çoğu yaşlı Fars köylüsü hala kendisini Tacik olarak tanımlar. Fars adı bölge adına atfen bu halka verilmiştir.

merkezî hükümete karşı Güney Azerbaycan'da millî mücadelenin startını vermişlerdir.

1905 Meşrutiyet Devrimi zamanında Güney Azerbaycan'ın ülke çapındaki lider konumuna rağmen Türk aydınlarının Güney Azerbaycan için siyasî ve ekonomik özerkliği ihmal etmemiş olması ve Tahran'daki Millî Meclis'in iradesine direnerek Eyalet ve Vilayet Encümenleri (Meclisleri) Yasası'nı anayasaya koydurulması ve 1918 yılında Şeyh Muhammet Hiyabani önderliğinde kurulan özerk hükümet bu çabaların somut örnekleridir.

Kacar Devleti'nin yıkılıp yerine Pehlevi Krallığı'nın kurulmasından sonra (1925) artık Türkler ülkenin hâkim ve öncül zümresi değil bir an önce sindirilmesi gereken ikinci sınıf vatandaşları haline gelmişlerdir. Her ne kadar halk yüzyıllarca hâkimiyet ve sahiplik duygusunun getirdiği mensubiyet hissinin gereği olarak bu gerçeği kabullenmekte yavaş hareket etse de aydın kesim bu gerçeği kavramakta gecikmemiştir. Bu tarihten sonra Güney Azerbaycan'daki hareketlerin mahiyeti tamamı ile değişmiş, kurtuluşçu bir çizgi izlemeye başlanmıştır. Bir takım işbirlikçi ve çıkarıcı sözde okumuşun provokasyonuna rağmen Türk aydın

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

kesimin önemli bir kısmı olup bitenin farkında olup bir şeyler yapmak için uygun fırsatı kollamıştır.

Pehleviler yarım asırlık hâkimiyetleri sırasında Fars milliyetçiliği ideolojisini benimsemiş ve ülkedeki Türk ve Arap unsurlarını silmek için ellerinden geleni yapmışlardır. Türklerin kalabalık nüfus ve tarihi etki ve yeteneklerinin farkında olan Tahran hâkimiyeti Güney Azerbaycan'ı sindirmeye özel olarak önem vermiştir. Bu dönemde dil ve kültür yasağından mecburî göçe, siyasî baskıdan ekonomik çökertme taktiğine kadar her türlü zulüm Güney Azerbaycan'a reva görülmüştür. Bu durum sonucunda zaten merkeze tavırlı olan Türk aydını tamamıyla millî kurtuluş mücadelesine odaklanmıştır. Bu süreçte önüne çıkan fırsatları değerlendiren Türk aydınları, 2. Dünya Savaşı ve 1979 İslâm Devrimi sırasında yaşanan siyasî boşluğu da değerlendirmiş ve Güney Azerbaycan'ı Tahran'ın kontrolü dışına çıkarmayı başarmıştır. Fakat ne yazık ki her iki çaba da farklı nedenlerle hezimete uğramış ve millî mücadele yanlısı Türk aydınlarının kıyımına dönüşmüştür. Tarihi verilere göre Tahran ordusu 1946'da Millî Hükümeti yıkmak için Azerbaycan'a yürüdüğünde 35 bin Azerbaycan Türkünü katletmiş

yahut sürgüne göndermiştir. Aynı şekilde İslâm Devrimi sırasında Humeyni'ye bağlı güçler Azerbaycan'ı Müslüman Halk Partisi'nin kontrolünden çıkardığında büyük bir kıyım yapmışlardır. Her iki katliam Güney Azerbaycan'ın uzunca bir süre sessizliğe bürünmesine neden olmuşsa da millî mücadele ruhunu öldürememiştir.

Azerbaycan'ın parçanmış olması da Azerbaycan'da millî mücadelenin ortaya çıkmasında önemli bir faktör olmuştur. Rusya'nın zulmüne terk edilen Kuzey Azerbaycanlı Türkler hızlı bir şekilde millî kimliklerini aramaya başlamışlardır. Türk milliyetçiliğinin tarihine bakıldığında bu akımın Kırım'da başlayıp Kafkaslar'da geliştirildiği görülmektedir. Bu akımın sonucunu 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nde açıkça görmekteyiz. Cumhuriyeti kuranların Türklüğe ve Azerbaycan'ın bütünlüğüne yönelik ciddî bir çalışmanın içinde olduğu açıkça görülmektedir. Bu düşünce o devirde kabul edilen Azerbaycan Bayrağı'na bile yansıtılmıştır. Tabii ki Güney de bu durumdan etkilenmiştir. 1945'te Güney'de kurulan Millî Hükümet'in marşında açıkça Güney ve Kuzey'in birleşmesinden bahsedilmektedir.

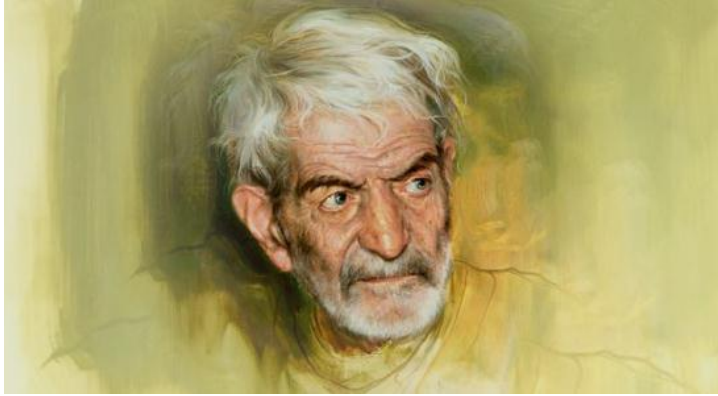
Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Azerbaycan'ın bölünmüşlüğünü ve birleşme "Hasret"ini simgeleyen bir resim

Azerbaycan'da birleşme özlemi sadece siyasî alanda değil, edebiyat alanında da ciddî bir yansıma bulmuştur. Bu durum Çağdaş Azerbaycan edebiyatında "Hasret Edebiyatı" adı ile anılan bir dalın

oluşmasına yol açmıştır. Bu edebiyat doğrudan Azerbaycan'ın bölünmüşlüğü ile ilgilenmektedir. Kuzey'de Hüseyin Cavid, Süleyman Rüstem, Halil Rıza Ulutürk ve Bahtiyar Vahabzade gibi şairler Hasret Edebiyatı'nı oluşturan çok sayıda şairden sadece bir kaçıdır. Güney'de ise Biriya, Bulut Karaçorlu Sehend ve Şehriyar³ Hasret Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden sayılmaktalar.

*Hasret Edebiyatı'nın görkemli temsilcisi, Azerbaycan
ve Türk Dünyası'nın nadide şairi
Muhammet Hüseyin Behçet Abadi "Şehriyar"*

---

³ Mehmet Hüseyin Şehriyarı'nın "Dövünme, Sövünme" şiiri, Hasret Edebiyatı'nın Güney'deki en güzel örneklerindedir.

4- Çağdaş Azerbaycan Millî Hareketi

Azerbaycan Millî Hareketinin Yeniden Yükselişi

90'lı yıllar köklü küresel değişimlerin yaşandığı yıllardır. Bu dönemde iki kutuplu dünya düzeni çökmüş ve küreselleşme ve haberleşme çağları başlamıştır. Bu derin değişimler İran'da da eski ve çözülmemiş sorunların yanı sıra yeni istekler ve sorunların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

90'lı yıllar Azerbaycan Millî Hareketi'nin yeniden canlanma ve yayılma yıllarıdır. Azerbaycan Millî Hareketi'nin yeniden alevlenmesi ve hızla kitleler arasında yayılmasının sebeplerini üç ana gruba ayırmak mümkündür;

a) İç nedenler: İç nedenleri iki ana gruba ayırmak mümkündür:

1- İran'ın geneli için geçerli nedenler,

2- Güney Azerbaycan'a özel olan nedenler.

a-1) İran'daki dinî rejimin ideolojik, siyasî, ekonomik ve kültürel anlamda başarısızlığa uğraması siyasî İslâm

ideolojisine büyük darbe indirmiştir. Başlangıçta siyasî İslâm söylemiyle Şîf mezhebine inanan kitleleri mobilize etmeyi başaran dini rejim, 30 yıl içerisinde siyasî ve ekonomik anlamda bataklığa saplanmış başarısız bir rejim hâline gelmiştir. İdarî ve iktisadî fesadın eşi görülmemiş düzeylere vardığı son yıllarda rejim büyük seçim sahtekârlıklarına da başvurmuş ve tam anlamı ile halktan kopuk bir diktatör rejim haline gelmiştir. Rejim toplumsal ve kültürel alanlarda son derece baskıcı bir anlayışla halkın yaşam alanını olabildiğince sınırlandırmıştır. Bütün bunlar siyasî İslâm anlayışını çöküş eşiğine yaklaştırmıştır.

a-2) İran'da etnik gruplar (Fars olmayanlar) ülkenin çoğunluğunu oluşturmaktadır⁴. Bu nedenle etnik grupların merkeze yönelik tutumu hayatî önem taşımaktadır. Geçen seksen yıl süresince sistematik şekilde uygulanan dinî, etnik, ekonomik ayrımcılıklar, etnik gruplarda büyük bir infial ve memnuniyetsizlik doğurmuştur. Güney Azerbaycan bu bağlamda özel bir

---

⁴ Etnik Farslar İran'ın yaklaşık %45'ini teşkil etmektedir. Fars olmayan diğer toplumlar ülkenin geri kalan çoğunluğu teşkil eder. Türkler, Kürtler, Araplar, Beluçlar, Lorlar, Lekler, Gilekler ve Mazeniler ülkenin başlıca etnik gruplarıdır.

konuma maliktir. Gerek nüfusu gerek merkezde olan büyük etkisi nedeniyle Güney Azerbaycan belirleyici bir konuma sahiptir. 1925 sonrasında Güney Azerbaycan'a karşı uygulanan siyasî etkisizleştirme, kültürel sindirme ve ekonomik çökertme stratejileri zaman içinde Güney Azerbaycan'da ciddi memnuniyetsizlik birikmesine neden olmuştur. Bu birikmiş memnuniyetsizlik 90'lı yıllarda artarak kendini göstermeye başlamıştır.

b) Küresel nedenler: Sovyetlerin yıkılışıyla iki kutuplu dünya düzeninin çöküşü ve küreselleşme ve haberleşme çağının başlaması.

c) Bölgesel Nedenler: Başta Kuzey Azerbaycan olmakla Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığı, Karabağ Savaşı ve Ebülfezl Elçibey'in ortaya çıkışı önemli faktörler arasında sayılabilir. Karabağ Savaşı ve özellikle Ermenilerin Azerbaycan Türklerine uyguladıkları vahşice cinayetler, birçok Güney Azerbaycanlının uyumuş millî hislerini uyandırdı. Bu millî uyanış sonucu olarak 1992 yılında Tebriz ve Tahran'da öğrenci hareketlerinin yaşanmasıyla beraber İran Meclisi'ndeki Azerbaycanlı milletvekilleri

rmenistan'ı kınayan ve Azerbaycan'a destek veren konuşmalar yaptılar.⁵

Bunun yanı sıra Türkiye'nin ekonomik ve özellikle kültürel olarak güçlenip cazibe merkezi haline gelmesi de oldukça önemli bir etken olmuştur. Türkiye televizyonlarının Güney Azerbaycan'da geniş çapta izlenmeye başlaması, her zaman Türk kimliği ve Türk dilinin aşağılanması tanık olan ve bu nedenle büyük oranda öz kimlik konusunda özgüven kaybına uğrayan kitlelerin öze dönüşünde ve millî gururunun onarımında rol oynadı.

80'li yılların devrim ve savaş havasında geçmesi insanları ülke dâhilinde büyük oranda Şif temelli ortak kimlik etrafında bir araya getirdi ve diğer bütün konular gölgede kaldı. 80'lerin sonları itibarı ile İran-İrak Savaşı'nın bitmesi ve Sovyetler'den çatırtı seslerinin gelmesi, Güney Azerbaycan'da fikrî kıpırdanışları hızlandırmaya başlamıştır. Bu dönemde Güney Azerbaycan şehirlerinde ve üniversitelerinde, gizli Azerbaycan-Türk dil, tarih, musiki ve benzeri kurslar

---

⁵ Sınırlar ve Kardeşler, sayfa 207, Branda Shaffer, Tahran Üniversitesi, Ulus Öğrenci Yayınları

yaygındı. Bu zamandan itibaren Azerbaycan Millî Hareketi adı sıkça kullanılmaya ve yayılmaya başlamıştır.

Azerbaycan Millî Hareketi'nin ilk sokağa çıkışı 1992 yılında Kuzey Azerbaycan'da Laçın kentinin Ermenilerce işgali ve İran'ın Ermenistan'a verdiği desteği protesto etmek amacıyla baş vermiştir. Bu olayda Tebriz Üniversitesi'nde toplanan bir grup Türk öğrenci protesto yürüyüşü başlatmış, bu yürüyüş dakikalar içinde büyüyerek sokağa taşmış ve şehirde kısa süreli bir gerginlik yaşanmış ve gözaltına alınanlar olmuştur. Bu olay zamanında önemsiz bir vaka olarak algılansa da çağdaş Azerbaycan Millî Hareketi'nin ilk fiilî hareketi olarak tarihe geçmiş ve bir başlangıç noktası olmuştur.

1995 yılı meclis seçimlerinde Tebriz'de millî meseleye eğilimli adayların yarışa katılması ve güvenlik güçlerinin bu adaylar aleyhinde bir takım operasyonlar gerçekleştirmesi, Tebriz'de sokak hareketlerine ve güvenlik güçleri ile çatışmaya neden olmuştur.

Reformist Cumhurbaşkanı Hatemi'nin iktidara gelmesi ile (1997) ülkenin siyasî ortamında kısmı bir serbestlik

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

meydana gelmiştir. Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı yaptığı iki dönem İran'ın devlet tarihinde ıslahat (reform) dönemi olarak anılır. Birinci dönemde gerçekten bir takım reformlar yapılırsa da Hatemi devletin en önemli karar merkezlerini elinde bulunduran muhafazakârların baskısına dayanamayıp verdiği sözlerden dönmeye başlamış ve dolayısıyla da ikinci dönemine geldiğinde reformlardan geriye bir tek ad kalmıştı.

Hatemi'nin birinci döneminde medyada yaşanan kısmî rahatlığı kullanan Azerbaycanlı aydın ve öğrenciler büyük bir basın atağına geçmiş, çok sayıda dergi ve gazete çıkarmışlardır. 1999-2000 yıllarında ülke çapında çıkan Türkçe öğrenci dergisi (bu dergiler genelde üniversite dışında da dağıtılmakta idi) sayısı altmışı geçmişti ve Nevid-i Azerbaycan (Urumiye), Şems-i Tebriz (Tebriz) ve Ümid-i Zencan (Zencan) gibi iki dilli yayınlar (Azerbaycan Türkçesi-Farsça) yüksek tirajlarda yayınlanmakta idi. Fakat Hatemi'nin birinci döneminin sonlarından itibaren reform girişimlerinin hüsrana uğramasıyla Azerbaycan Millî Hareketi'nin medya atağının da sonuna gelinmiş oldu ve hepsi yetkililer tarafından kapatıldı.

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

“Kimlik” öğrenci dergisinin sayılarından biri

Sözü edilen dönem Güney Azerbaycan’da millî mefkûrenin yaygınlaşması açısından önemli bir dönemdir. Bu aşamada millî aktivistler ilk kez olarak halka doğrudan hitap etme şansı buldular ve halktan da büyük destek ve karşılık gördüler. Bu medya atağının bir sonucu olarak Azerbaycan Millî

Hareketi'nin ilk kitlesel hareketi olan "Babek Kalesi Kurultayları" tertiplenmiştir.

Yalnız şunu bildirmek gerekir ki, Azerbaycan Millî Hareketi'nin Hatemi dönemindeki medya atağı İslâm Devrimi sonrasında ilk tecrübe değildi. 1979 Devrimi'nin sonrasında da Azerbaycanlı aydınlar bir sıra yayınlar başlatmışlardı. Bunlardan en önemlileri sol eğilimli Yoldaş dergisi ve milliyetçi eğilimli Varlık dergisi idi. Varlık dergisi tanınmış dava adamı Dr. Cevat HEYET tarafından çıkarıldı. O dönemde yayına başlayan yayınların hepsi sonraki yıllarda rejim tarafından kapatılmış, sadece ılımlı bir çizgi izleyen Varlık dergisi günümüze kadar yayın hayatına devam edebilmiştir. Varlık dergisi İran'da Türk dilinin korunması ve yeni nesillere aktarılmasında eşsiz hizmetlerde bulunmuş, Güney Azerbaycan'da Türk dilinin canlı tutulmasına büyük katkı sağlamıştır.

İlk Kitlesel Hareket; Babek Kalesi Kurultayları

2000'li yılların başına gelinceye kadar Azerbaycan Millî Hareketi dar kapsamlı ve kısıtlı bir akım olarak

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

algılanmakta idi. Aynı yıllarda İran'ın istihbarat servislerinden dışarı sızan bir raporda Azerbaycan'daki "bölücü Pantürkist" hareketlerin en erken 30 yıl içerisinde bir sorun haline gelebileceği öne sürülmüştü. Bu yönde olan bir genel kanaat sonucunda devlet organları Azerbaycan meselesini bilfiil ve ciddi bir tehditten daha ziyade uzun vadeli önlemler alınması gereken potansiyel bir sorun olarak algılamakta idiler. Yalnız Bebek Kalesi Kurultayları bu hesapların yanlış olduğunu gösterdi.

Abbasî Hilafeti döneminde Azerbaycan'ın bağımsızlığını koruyan bir komutan olan Hürremi Babek (795-838) Azerbaycanlılar tarafından her zaman saygı ile anılmıştır. Bir süreden beri kalesinde kutlanan Babek'in doğum günü töreni millî aktivistlerce üzerinde durulunca halk tarafından büyük ilgi görmeye başladı. Babek Kalesi Kurultayı adı ile Temmuz ayında düzenlenen törenlere 1998, 1999, 2000 ve 2001 yıllarında yüz binlerce insan katıldı ve tören kitlesel mitinglere dönüştü. Bazı görgü tanıkları 2001 yılındaki kurultayda katılım bir milyonun üstüne çıktığını söylemektedir.

İran rejimi böylesine beklenmedik bir halk hareketi karşında şaşırmişti. İlk başta meseleyi önemsiz göstermek ve hatta benimsemek yolu ile örtbas etmeye çalışsa da kısa zaman içinde durumun rejim açısından kabullenecek bir yönü olmadığını fark etmiştir. 2002 yılında kurultaya haftalar kala değişik tedbirlerle kurultaya ciddi şekilde engel olunmuştur. Sonraki yıllarda kale ve çevresi askerî tatbikat bölgesi ilan edilip kurultayın yapılması önlenmiştir.

Babek Kalesi Kurultayları hem Güney Azerbaycan Millî Hareketi ve hem İran Devleti açısından bir dönüm noktası sayılmaktadır. Büyük bir seferberlik kapasitesine malik olduğunu anlayan Azerbaycan Millî Hareketi ciddî bir özgüvene kavuşarak hızla siyasileşmiş ve örgütsel mücadele yoluna gitmiştir. İran Devleti ise kendi tanımınca bölücü Pantürkizm tehlikesini potansiyel bir sorun olmaktan bir millî güvenlik meselesi ve fiili tehdit mertebesine yükseltmiştir.

2000'li yıllar itibari ile merkez siyasî akımlarının Azerbaycan'daki etki ve desteği olabildiğince düşmüş ve Azerbaycan-Türk eksenini etrafında hareket eden

millî akımlar geniş destek bulmaya başlamışlardır. Sözü edilen dönem itibari ile Tebriz ile Tahran arasında ciddi bir fikrî ve duygusal kopuş meydana gelmiştir. Temmuz 1999'da Tahran Üniversitesi'ne güvenlik güçlerince düzenlenen saldırıyı protesto amacıyla Tebriz Üniversitesi'nde çıkan olaylar Azerbaycan'da merkeze yönelik ciddi bir hareket sayılmaktadır. 10 Temmuz 1999'da Tebriz Üniversitesi'nde çıkan olaylar bu duygusal bağın son halkasını da kopartmıştır. 9 Temmuzda Tahran Üniversitesi'ne düzenlenen saldırı İran'ın reformist ve muhalif medyasında geniş yankı bulmuşken söz konusu olaya destek olarak Tebriz Üniversitesi'nde çıkan ve birçok kişinin hayatını kaybettiği olaylar aynı medya tarafından görülmemiştir. Daha sonraları reformist teorisyen ve gazete sorumlu müdürü Abbas ABDİ kendisine yöneltilen "Neden Tebriz Üniversitesi'nin haberlerini yansıtmadınız?" sorusuna "Çünkü orada etnik mesele şüphesi vardı!" yanıtını verecekti.

Babek Kalesi'ne kitlesele yürüyüş

“İranlılık” Kimliği Yerine “Azerbaycanlı-Türk” Kimliği

Safevi Devleti dönemi itibarı ile bugün İran adlanan coğrafyanın büyük kısmında Şiilik yaygınlaşmış ve zaman sürecinde bir ortak kimlik haline gelmiştir. Safevi ve sonrasındaki hâkimiyetlerde devletin egemen öğesi olarak bu kimliği yaratan ve yaygınlaştıran Azerbaycan Türkleri de her zaman bu ortak şuurun savunucusu olmuşlardır. Pehlevi Krallığı'nın iktidara

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

gelişî ile İslâm dinine karşı tarihî bir öfke duyan Fars milliyetçiliği, Şîlik tabanında var olan bu ortak şuurunu kullanarak yeni bir millî kimlik inşa etmeye çalışmıştır. “Şuubiye” tarikatıyla ortaya çıkıp Pehlevi Krallığı’yla devleti ele geçiren Fars milliyetçiliği akımı Şîlik unsurunun yenine efsanevî bir mahiyeti olan ve hiçbir gerçeklikle bağdaşmayan Fars etnik kimliğine dayalı “İranlı” kimliğini yerleştirmek istemiştir. Fakat bu girişimin ne kader yanlış ve başarısız olduğunun ortaya çıkması çok uzun sürmemiştir. Pehlevi Krallığı’nın her anlamda dışa bağımlı bir devlet olmasına ve yeni ulus-devlet inşası sürecince altına imza altlan korkunç yanlışlara verilen tepkiler, İran İslâm Devrimi’ne kadar uzanmıştır.

Devrimin ortaya çıkışının farklı zeminleri olsa da siyasî İslâm (Şîlik) ideolojisi oldukça ağır basmıştır. Fakat her ne kadar yeni rejim İslâm ümmeti ve Şîlik üzerinde dursa da Fars eksenli İran kimliğinden vazgeçmemiştir ve resmî ideolojinin dışında her şey aynen devam etmiştir. Rejim devrimin ilk yıllarında halkın eskiden beri süre gelen dinî duygularını ve devrim-savaş şartlarını kullanarak halkın büyük çoğunluğunu

Müslüman ve emperyalizm düşmanı bir İranlılık kimliği etrafında birleştirmeyi başarmıştır.

Siyasî İslâm'ın çöküşü rejimle birlikte İranlılık kimliliğini de ciddi bir krize itmiştir. Siyasî İslâm'ın iflas nedenlerini tartışmak yazımızın konusu olmasa da ana hatları ile bu şekilde özetlenebilir:

- Dinî rejimin siyasî anlamda tekelci zihniyeti ve herhangi bir muhalefete katlanmaması,
- Ekonomik, kültürel ve toplumsal yönetimde rejimin tıkanması ve başarısızlığı,
- Bölge ve dünya ülkelerine düşmanca ve müdahaleci tavırlar sergilemesi,
- Küreselleşme ve haberleşme çağının şartlarına ayak uyduramaması.

Bu gibi şartlar içerisinde ülkede kendiliğinden bir sekülerleşme süreci yaşanmış, ülkenin nüfus çoğunluğunu oluşturan Türk ve Fars toplumlarının üst ve belirleyici kimliği olan dinî kimlik geri plana itilerek yerini millî kimlikler almıştır.

Ülkede yüzyıllar boyunca dinî kimlik belirleyici olsa da etnik kimlikler her zaman var olagelmıştır. İranlılık

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

kimliği Azerbaycan'da sonradan gelişen bir olgudur fakat Azerbaycanlılık ve Türklük bilinci her zaman var olmuştur. şah İsmail Hatayî, Genceli Nizamî, Fuzulî, Âşık Abbas Tufarganlı, Âşık Ali Asker, şehriyar ve daha nice Azerbaycanlı Türk yazar ve şairin eseri incelendiğinde bu iddiayı ispatlayacak birçok delile rastlanabilmektedir.

Pehlevi döneminde Türklüğe karşı, "Azeri" dili ve kimliği teorisi icat edilip yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Bu dönemde bir taraftan tam olarak ne olduğu belirsiz Azeri kimliği yüceltilirken diğer taraftan Türk kimliği aşağılındı. Panfarsist–Paniranist tarihçilere göre Türkler İnan'ı istila ederek yüce İnan medeniyetine büyük zararlar veren medeniyetsiz ve barbar bir kavim iken Azeriler arî ırkına mensup soyu ulu bir kavimdir. Bu tarihçilere göre Türkçe istilacıların getirdiği kötü bir armağandır ve ulu soylu Azeriler bir an önce bu yabancı ve medeniyetsizlik simgesi dilden kurtulmalılar! Bu dönemde Türk kimliğine hakaret had sayfaya ulaştı ve "Türk-i Har" (eşek Türk) deyimini bilinçli şekilde yaygınlaştırıldı (maalesef hâla da yaygındır). Türklerin düşük zekâlı, medeniyetsiz ve neredeyse vahşi bir toplum olduğu üzerine binlerce

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

fıkra ve hikâye üretildi. Bu fıkralar ve hikâyeler radyo televizyon ve resmi yayın organlarına kadar götürüldü ve devlet televizyonunda yapılan dizi, film ve programlarda Türk kimliği sistemli şekilde aşağılandı. Fakat aynı zamanda Panfarsist–Paniranist tarihçiler Azeri kavramının içini hiçbir zaman dolduramadılar ve Azeri dili ve kültürü hakkında elle tutulacak bir bulgu ortaya koyamadılar. Bu çabalar hiçbir zaman Güney Azerbaycan'da yerini alamadı. Millî Hareket'in halk içinde yaygınlaşması ile Azeri uydurması her geçen gün renksizleşmiş ve Türk kimliği koyulaşmıştır, çünkü Millî Hareket Azerbaycan vatani ve Türk millî kimliği üzerine inşa edilmiştir.

Güney Azerbaycan'da bir öğrenci gösterisi

Karikatür Ayaklanması

Güney Azerbaycan Millî Hareketi 2000'li yıllarda daha örgütlü ve düzenli bir süreç yaşamış, ciddi sonuçlar ve süreçler ortaya çıkarabilmiştir. Güney Azerbaycan'da Millî Hareket'in atıf noktası 2006 yılında yaşanmış ve Karikatür Ayaklanması adı ile anılmıştır.

12 Mayıs 2006'da İran Devleti'nin resmî haber ajansı İRNA'ya bağlı İran gazetesinin ekinde "Hamamböceklerinin bizi böcekleştirmemeleri için ne yapmalıyız?" başlıklı bir yazı ve karikatürde Türkler hamamböceğine benzetilmiş, ağır hakaretler edilmiştir. Bu aşağılayıcı yazı ve karikatür Türklerin sert tepkisine neden olmuş ve Güney Azerbaycan'ın birçok üniversite ve kentinde protestolar düzenlenmiştir. İki hafta süresince zincirleme olarak devam eden gösterilerde 25'ten fazla şehirde halkla güvenlik güçleri karşı karşıya gelmiştir. İlk başta aşırı şiddet kullanmadan olayları kontrol altına almayı yeğleyen hâkimiyet, 25 Mayıs'ta Sulduz'da halkın kaymakamlık binasına yürümesi üzerine aniden sert yüzünü göstermiştir. Olaylarda 50'nin üzerinde insan hayatını kaybetmiştir.

Yüzlerce yaralı ve binlerce tutuklu ayaklanmanın ağır bilançosuna dâhildi.

Bu boyutta bir kitlesel hareketin Güney Azerbaycan tarihinde eşi görülmemiştir. Bu denli büyük eylemlerin Türk kimliğine yapılan bir hakaret üzerine çıkması herkesi hayrete düşürmüştür. Karikatür Ayaklanması büyüklüğü ve millî meselenin halk nezdinde içselleştirmesi ile Azerbaycan tarihinin bir dönüm noktası olarak tarihe geçmiştir.

2006 Karikatür Ayaklanması - Tebriz

Güney Azerbaycan'da Sivil İtaatsizlik

Karikatür Ayaklanması'ndan sonra ve iktidarı ele geçiren aşırı muhafazakâr Cumhurbaşkanı Ahmedi Nejad'ın dar güvenlik anlayışı sonucu devlet Azerbaycan bölgesinde en küçük bir siyasî hareketi en sert şekilde bastırmıştır. Daha önceleri kısmen müsamaha gösterilen Dünya Anadili Günü, Meşrutiyet Devrimi'nin Yıldönümü, 21 Azer Yıldönümü gibi küçük çaplı etkinliklere bile artık hiçbir şekilde müsaade dilmemiş; tehditler, gözaltılar, soruşturmalar ve çeşitli baskılar artık millî aktivistlerin günlük hayatının bir parçası haline gelmiştir.

Bu koşullar altında Azerbaycan Millî Hareketi sivil itaatsizlik taktiğini uygulamaya koymuştur.

Sivil itaatsizliğin ilk örneklerinden biri Güney Azerbaycan şehirlerinde "Öncül Plan" adı ile gerçekleştirilen havai fişek gösterileri olmuştur. Millî münasebetlerin kutlanmasına müsaade edilmediğini gören Güney Azerbaycanlı millî aktivistler şehirlerde açık yürüyüşler ve ya toplantılar düzenlemek yerine yönetimden izin almadan akşam saatlerinde şehrin birkaç noktasında havai fişek gösterileri yapmakta ve

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

daha sonra şehirde dağıtılan bildirilerle bu gösterilerin neden yapıldığına dair halka bilgi vermekte idiler. Özellikle şehrin her tarafından görülen birkaç yüksek noktaya konuşlandırılan havai fişekler bir anda patlamakta ve bütün şehir sakinlerinin dikkatini üzerine çekmekte idi. Bu uygulama özellikle 2006 ve 2007 yıllarında 21 Azer ve Babek Kalesi yıldönümlerinde Tebriz ve Urumiye’de gerçekleştirilmiştir. Güvenlik güçlerinin baskısı ve çok sayıda millî aktivisti tutuklaması sonucunda bu uygulamaya devam edilememiştir.

Sivil itaatsizliğin iki önemli ve başarılı örneği Tahran ve diğer Fars bölgelerindeki “Yeşil Hareket” sırasında Güney Azerbaycan’ın “Aktif Sessizlik” taktiği ve “Siyasî Futbol” taktiği olmuştur.

Haziran 2009’da İran’da 10. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri yapılmış, dini lider Hameneyi ve Devrim Muhafızları’nın desteği ile aşırı muhafazakâr Ahmedî Nejad 2. dönem cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. Seçimde büyük çapta sahtecilik yapıldığı iddiası ile muhalif adaylar Musevi ve Kerrubi’nin destekçileri önce Tahran’da ve daha sonra büyük Fars kentlerinde

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

protesto yürüyüşleri düzenlendi. Yürüyüşlere rejimin tepkisi çok sert oldu ve özellikle Tahran sokakları savaş alanına döndü. Olaylar muhaliflerin kullandığı yeşil renge atfen “Yeşil Hareket” adlandırıldı.

İran’ın çağdaş tarihinin alışılmış bir kaidesi olarak herkes Azerbaycan’ın olaylara müdahil olup belirleyici ağırlığını koymasını beklemekte idi, zira İran’daki bütün köklü değişimlerde Tebriz ve Azerbaycan her zaman değişimin ya başlangıç ya da sonlanma noktası olmuştur. Fakat Azerbaycan’da halkın bir kısmının seçim kampanyasında Türk kökenli Musevi’ye destek vermesine rağmen “Yeşil İsyân” süresince Azerbaycan Millî Hareketi ve halk olaylara müdahil olmama ve sadece seyretme tavrı takındı. Bu tutumun en önemli nedeni Yeşil Hareket ve liderlerinin Azerbaycan Millî Hareketi ve isteklerini resmîyete tanımaması idi. Azerbaycan Türklerini sokağa çekmeyi planlayan Yeşil Hareket bu amaç yönünde bütün imkân ve enerjisini seferber etse de fiilen hiçbir başarı elde edemedi. Azerbaycan’ın bu karşı tutumuna “Aktif Sessizlik” adı verildi.

Güney Azerbaycan'da Millî Hareket'in Yeşil Hareket'e karşı tutumu rejim yanlısı bir tutum olarak algılanmaması ve mücadelenin ayrı bir sahada devam etmesi için yeni bir taktik ortaya çıkarıldı. Azerbaycan Millî Hareketi başta Tebriz'in Traktör Futbol Takımı'nın maçları olmak üzere on binleri stadyumlara çekerek spor maçlarını birer siyasî mitinge çevirmeye ve bu mitinglerde millî istekleri sloganlar ve pankartlarla dillendirmeye başladı. Millî Hareket'in "Siyasî Futbol" taktiği görünürde de olsa siyaset dışı bir alanda devam edip bedelinin çok daha hafif olduğundan dolayı halktan da büyük rağbet gördü. Traktör'ün maçları bir biri üzerine seyirci rekoru kırmakta stadyuma gelen on binler sporu bir kenara bırakarak tamamen millî mazmunlu tezahüratlar yapmakta idiler. İran'ın spor tarihinin seyirci rekoru 55,000 iken Tebriz'in 100,000 kişilik stadyumu ve etrafına zaman zaman 120,000 üzerinde insan toplanmaktadır. Tebriz'den başka Azerbaycan'ın başka illerinden de maçlara yoğun bir destek ve katılım sağlanmakta.

Traktör takımının maçında açılan bir pankart: “Güney Azerbaycan İran Değil!”

Güney Azerbaycan'ın Aktif Sessizlik ve Siyasi Futbol manevraları İran'da herkesi, özellikle geçmişte olduğu gibi Azerbaycan'ın potansiyelini kullanmak isteyen merkez muhalif akımlarında soğuk duş etkisi yapmıştı. Bu tavır Azerbaycan'ın yolunu Tahran'dan ayrıldığıının bir ifadesi olarak yorumlandı.

Urmu Gölü Meselesi

Dünyanın ikinci en büyük tuz gölü olan “Urmu Gölü” Güney Azerbaycan'ın içinde, Türkiye'nin doğusunda ve Kuzey Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güneyinde yer

almaktadır. 5000-6000 km² yüzölçümüne sahip gölün yaklaşık 10 milyar ton tuz barındırdığı bilinmektedir. Urmu Gölü'ndeki su miktarı 10 yılı aşkın bir süredir azalmaya başlamıştır ve git gide kurumaya yüz koymuştur. İlk başlarda fazla önemsenmeyen gölün kuruma meselesi son birkaç yıldır Güney Azerbaycan'da halkın dikkatin çekmeye başlamıştır.

Urmu Gölü'nün Konumu

Gölün tamamen kuruma tehlikesi artık son derece belirgin ve gözle görülür hale gelmiştir. Gölün çevresinde kilometrelerce tuz çölleri oluşmuş rüzgâr tuz fırtınaları ortaya çıkarmaya başlamıştır. Dağılan tuzun etkisi ile çevredeki tarım alanları kurumakta ve köyler boşalmaktadır. Gölün tamamen kuruması

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

halinde çölleşmenin sınırları Tebriz ve Urumiye gibi büyük kentlere dayanacaktır. Rüzgâr çoğunlukla doğu yönünde estiği için özellikle Tebriz'in yaşanamaz duruma geleceği söylenmektedir. Tuzlu rüzgârların tarım alanlarını tamamen mahvedip, akciğer kanseri başta olmak üzere türlü hastalık tehlikesi kapıya dayanmış durumdadır. Milyonların Güney Azerbaycan'dan İran iç kısımlarına göçmek zorunda kalacağına kesin gözle bakılmaktadır. Türkistan'daki Aral Gölü felâketinin Güney Azerbaycan'da tekerrür edeceği endişesi herkesi sarmıştır.

Urmu Gölü'nün tuz çölüne dönüşmesinin vereceği hasar sadece Güney Azerbaycan'la sınırlı kalmayıp Türkiye, Kuzey Azerbaycan, Irak ve Ermenistan gibi komşu ülkelere de yayılacaktır. Gölün Türkiye sınırı ile kuş bakışı mesafesi yaklaşık 50 kilometredir.

İran Devleti Urmu Gölü'nün kurumasının başlıca sebeplerini küresel ısınma ve kuraklık olarak gösterse de uzmanlar ve Birleşmiş Milletler raporları yanlış su kaynakları yönetimi üzerinde durmaktalar.

Urmu Gölü'nün İran Devleti'nce kasten kurutulmak istendiği yaygın bir kanaat haline gelmiştir. Gölün

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

neden bu hale geldiğine hiçbir bilimsel açıklama getirilememesi ve tam tersine bilim adamlarının mantık dışı bir su kaynakları yönetiminin yürürlükte olduğunu ileri sürmesi, diğer taraftan da gölün kurtarılması için hiçbir fiilî adım atılmaması ve bütün planların sadece söz ve kâğıt düzeyinde kalması bu kanaati pekiştirmektedir.

İran Devleti'nin neden Urmu Gölü'nü kurutmak istediği hususunda birçok fikir ve iddia ortaya atılmıştır. Yalnız en çok üzerinde durulan neden İran Devleti'nin bölgede yoğun olarak yaşayan Türk nüfusunu İran'ın iç kısımlarına kaydırmak istemesidir. İddiaya göre, İran Devleti gelecekte yaşanmasını çok muhtemel gördüğü bir dış saldırı ve ya iç istikrarsızlık durumunda en çok iki noktadan darbe alacağı düşüncesindedir, güney suları (Basra Körfezi ve Umman Denizi) ve Güney Azerbaycan. Dolayısı ile de şimdiden bu iki noktayı sağlama almak düşüncesindedir. İran güneyde askerî gücü ve füze sistemleri ile Körfez enerji havzasını güvensizliğe düşürme kartını oynamayı planlar iken kuzeyde daha korkunç ve gayri insanî bir plan uygulama koymuştur. Güney Azerbaycan'da İran'la fikrî ve duygusal bağı son derece zayıflamış ve her

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

hangi bir istikrarsızlık durumunda kontrolden çıkılmasına kesin gözü ile bakılan geniş bir kitle ile karşı karşıya olan İran Devleti, bu nüfusun büyük bir bölümünü ülkenin iç bölgelerine dağıtarak bu tehlikeyi etkisiz hale getirmeyi planlamaktadır. Bu amaç için Urmu Gölü elverişli bir imkân sunmaktadır. Nasıl olsa göl kuruduktan sonra insanlar kendi istekleri ile bölgeyi terk edecekler.

Güney Azerbaycan'ın topyekûn bir imha projesi ile karşı karşıya kaldığını gören halk ve millî aktivistler büyük bir öfke ve kaygı içinde olup Urmu Gölü meselesine el atmak durumunda kalmışlardır. İlk başta millî aktivistlerin çabaları ile Urmu Gölü meselesi stadyumlarda ve özellikle Traktör futbol takımının maçlarında sloganlarla ve pankartlarla gündeme getirildi ve dikkat çekilmeye çalışıldı. Yurtiçi ve dışındaki aktivistlerin yoğun çabası ile stadyumlarda on binler Urmu Gölü konusundaki tepkilerini net bir dille ortaya koydu fakat her hangi bir sonuç alınmadı.

İlk fillî hareket 02 Nisan 2010'da meydana geldi. Bu günde birçok insan gölün doğu ve batı kıyılarında belirlenen noktalarda toplanarak sloganlar eşliğinde

sembolik olarak pet şişelerle göle su döktüler. Son derece medenî ve sakin bir ortamda başlayan etkinliğe güvenlik güçlerinin müdahalesi ile şiddet karıştı ve onlarca kişi gözaltına alındı. 02 Nisan 2011’de yine aynı şekilde Tebriz ve Urmiye’de şehir içinde etkinlikler düzenlenmiş yalnız yine de güvenlik güçleri duruma müdahale etmiş, yüzden fazla insan tutuklanmış ve mahkemelerde hüküm giymişlerdir.

17 Ağustos 2011’de İran Meclisi yeterince bütçe ayırlamayacağı gerekçesi ile Urmu Gölü’nü kurtarma planını reddetti. Konuşmalar sırasında tasarıya karşı çıkan bir Fars milletvekili “Nasıl olsa bu göl kuruyacaktır. Boşuna oralarda para harcayacağımıza oradaki insanlara para verelim oradan göçsünler!” şeklinde dikkat çekici bir ifade sarf etmiştir. Meclis’in kurtarma planını reddetmesi, üstelik bir Fars milletvekilinin o şekilde fikir belirtmesi Güney Azerbaycan’da herkesi çileden çıkarmış ve kafalardaki soru işaretlerini neredeyse netleştirmiştir; “Devlet bizi topraklarımızdan sürmek istiyor!”

İyice yükselen tansiyon üzerine Güney Azerbaycan kentlerine özellikle Urmiye ve Tebriz’de bir dizi sokak

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

hareketleri baş gösterdi. 27 Ağustos 2011'de Urumiye'de başlayan ve güvenlik güçlerinin müdahalesi ile şiddetli sokak çatışmalarına dönüşen yürüyüşler, Tebriz başta olmakla birçok kente yayılmıştır. Göstericilerin talebi gölün kurumasin önlenmesi için acil tedbirler alınması idi. 10 Eylül'e kadar devam eden gerginlik ve sokak çatışmaları ancak bölgeye ağır güç sevkiyatı ve şehirlerde ilan edilmemiş sıkıyönetim ile durdurulabilmiştir. Olaylarda yüzlerce kişi tutuklanıp, onlarcası yaralandı. Görgü tanığı ifadeleri en az 7 kişinin hayatını kaybettiği yönündedir.

“Urmu Gölü Ayaklanması” adıyla anılan olaylar Güney Azerbaycan'da bağımsız ve hassas bir toplumsal bilinç ve iradenin oluştuğunu bir kez daha ispatlamış olsa da ne yazık ki bu denli büyük bir halk hareketine rağmen kapıya dayanan Urmu Gölü felaketine daha bir çözüm bulunmuş değildir. İran Devleti gölün kurumasin önlemek için her hangi bir fillî adım atmamakta ısrarcıdır.

Tuz çölüne dönen Urmu Gölü!

Ağustos 2013'te göreve başlayan Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani Urmu Gölü'nü kurtarmak için özel çalışmalar yapacağına söz vermiştir. Ruhani'nin kabinesi bünyesinde bu iş için özel bir çalışma grubu oluşturulsa da bugüne kadar Ruhani hükümeti bu yönde somut herhangi bir adım atmamıştır.

2014 yılı bütçesinde Urmu Gölü'ne ayrılan ödeneklere bakılırsa İran Devleti 2014'te de Urmu Gölü için adım atma niyetinde değil, çünkü ayrılan ödenek uzmanların öngördüğü meblağın onda biri bile değildir. 2014 bütçesinde Urmu Gölü'ne ayrılan ödenek bölge milletvekillerinin itirazlarına neden olmuştur. Fakat İran'da itirazlarla ve protestolarla hiçbir zaman hiçbir

şey değişmez. Rejim her zaman yükselen sesleri bastırır ve kendi bildiğini yapar.

Batı Azerbaycan'da Demografik ve İdari Yapıyı Değiştirme Çabası

İran Devleti ülkedeki Türk nüfusun günden güne artan millî bilincinden ve millî benliğine sahip çıkma eğiliminden ciddi rahatsızlık ve endişe duymaktadır. Gerek Tahran yönetimi, gerek Fars milliyetçiliği ideolojisi ile hareket eden ülke içindeki muhalif kanat ve gerekse de ülke dışındaki muhalifler, gelecekte ülkenin yapısal değişikliğe uğramasının kaçınılmaz olacağını farkındadırlar. Ülkedeki Türk nüfusunun büyük çoğunluğunun Güney Azerbaycan'da yaşaması ve Azerbaycan Cumhuriyeti (Kuzey Azerbaycan) ve Türkiye'ye komşu olması, Tahran yönetiminin endişesini daha da arttırmaktadır. Tahran yönetimi ile beraber rejim içi ve dışı İran muhalefeti Türk millî bilincinin yükselişte olduğu ve Kuzey Azerbaycan ve Türkiye'ye komşu bir Güney Azerbaycan'ı İran'ın arazi bütünlüğüne doğrudan bir tehdit olarak görmektedir. İran'ın arazi bütünlüğüne bir zarar olmasa bile mevcut

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

gidişatla İran'da Fars etnik unsurunun uzun vadede üstün konumunu koruyamayacağına kesin gözüyle bakılmaktadır. Bu sebeple Tahran yönetimi Güney Azerbaycan'ı etkisizleştirmek ve potansiyelini düşürmek için bütün kozlarını kullanmaktadır. Siyasî dışlama, ekonomik çökertme, kültürel sindirme, idarî olarak tarihî Azerbaycan topraklarını parçalayıp oluşturulan yeni illerden Azerbaycan adını silme, etnik aşığılama gibi politikalar Tahran yönetiminin yıllardan beri Azerbaycan'a karşı uyguladığı geleneksel politiklardır. Bunların yanı sıra Tahran Güney Azerbaycan ve Türk nüfusuna karşı daha farklı uygulamalar da planlamıştır. Bunların en önemlilerinden birisi daha önce değindiğimiz Urmu Gölü meselesi ve diğeri de Batı Azerbaycan'da demografik ve idarî yapıyı değıştirme projesidir.

İran'ın idarî bölmelerine göre Güney Azerbaycan'ın batı bölgesi Garbi (Batı) Azerbaycan olarak adlandırılmaktadır. Bu ilin merkezi Urmu (Urumiye-Orumiye) şehridir. İlin nüfus çoğunluğu Azerbaycan Türklerinden oluşsa da il nüfusunun yaklaşık olarak %20'si farklı etnik gruplardan oluşmaktadır. Özellikle ilin güneyinde Kürt kökenli nüfus vardır. Batı

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

Azerbaycan coğrafi olarak İran'ın Türkiye sınırının tamamı ve Kuzey Azerbaycan ile Irak sınırlarının bir kısmını oluşturmaktadır.

Batı Azerbaycan

İlde Türk nüfusunun yoğun olduğundan dolayı idarî yapı çoğunlukla yerli Türk nüfusunun elinde bulunmaktadır (merkezden gönderilen üst düzey memurlar hariç). İran Devleti Güney Azerbaycan ile Türkiye'nin coğrafi bağlantısını kesmek için Batı Azerbaycan ilinin demografik ve idarî yapısını değiştirmeye çalışmaktadır. Bu kapsamda İran Devleti gayri-Türk nüfusun özellikle Türk olmayan göçebe aşiretlerin Türkiye sınır boylarına yerleşmesini teşvik

etmiş bu yönde kolaylıklar sağlamıştır. Buna ek olarak İran Devleti PKK gibi terör örgütlerini kart olarak kullanmaktadır. Tahran hâkimiyeti özellikle PKK kartıyla ikili oynamaktadır. Bir taraftan PKK'nın İran uzantısı olan PJAK'la silahlı çatışmalara girerken diğer taraftan PKK ve Kandil ile görüşmeler yapmakta ve PKK'yı Türkiye ve Güney Azerbaycan'a karşı baskı unsuru olarak kullanmak istemektedir. İran Devleti PKK'yı Türkiye'nin Ortadoğu politikalarına karşı çıkmak için her zaman kullanmıştır. Karşı taraftan özellikle Türkiye'de devam eden açılım sürecini baltalamak için İran PKK'yı ikna etmeye çalışmıştır. PKK ile yapılan anlaşmalar sonucunda PJAK ateşkes ilan etmiş ve PKK'nın bir kısım militanları Batı Azerbaycan'ın Türkiye sınır boylarına yerleştirilmiştir. İran bu militanları bir taraftan Türkiye'ye karşı kullanılacak rezerve olarak diğer taraftan da Güney Azerbaycan Türklerinin gözünü korkutmak için kullanmaktadır. Tahran Güney Azerbaycan'a "ben yoksam terör örgütü ile karşı karşıyasınız" ve "bakın işte güvendiğiniz Türkiye PKK militanlarını sizin topraklarınıza gönderdi" mesajını vermeye çalışmaktadır.

PKK'nın İnan kolu PJAK'a bağlı militanlar

Geçmişte de bölgede yerli Türk haklı ile terör örgütleri arasında yaşanan yoğun çatışmalar sonucunda (en önemli ve ağır kayıplara neden olan rneği 1980 yılında Sulduz-Neğede kentinde Kürdistan Demokrat Partisi ve Kürdistan Komele Partisi örgütlerine bağlı peşmerge militanları ile yaşandı) yerel halkta bu konuda kötü hatıralar ve endişeler vardır ve bu nedenle bu konuda bölgede yüksek bir hassasiyet mevcuttur. İnan Devleti Güney Azerbaycan'ı bu ince yerinden vurmaya planlamakta ve ya en azından bu yolla yıldırmaya çalışmaktadır.

Tahran aynı şekilde Batı Azerbaycan'da Türklerin idarî sistemdeki üstünlüğüne son vermeyi planlamaktadır. Son yıllarda birçok yerli olmayan gayri-Türk memur Batı Azerbaycan'da görevlendirmiştir. Bunlardan en

---

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT

önemlisi Ruhani Hükümeti'nin İçişleri Bakanlığı'nın yerli olmayan Kürt kökenli bir bürokratı Batı Azerbaycan'a vali olarak atamaya çalışması idi. Hükmünün bakan tarafından imzalanıp tebliğ edilmesinin beklendiği bildirilen yeni valinin atanması etnik meselelerde hassasiyetin zaten yüksek olduğu Batı Azerbaycan'da bir anda tansiyonun yükselmesine neden oldu. Güney Azerbaycanlı siyasî teşkilatlar ve medya kuruluşlarının kamuoyuna yönelik yoğun çabaları ve halkın tepkili refleksi sonucu imzalan hükümün tebliği durduruldu. Güney Azerbaycan medyasında verilen kitlesel yürüyüş çağrıları ve yerli bazı üst düzey memurların gelen tepkiler üzerine saf değiştirmesi üzerine bakanlık geri adım attı ve yerli bir Türk vali atandı. Tahran'ın bu hamlesi Batı Azerbaycan'da idarî yapıyı değiştirme yönündeki en önemli ve belirgin hamle idi.

Fakat ne yazık ki Tahran bu projesini bütün kararlılığı ile devam ettirmektedir. Batı Azerbaycan'a Kürt kökenli vali gündemden daha yeni kalmışken bu sefer de tarihi Azerbaycan topraklarında "Kuzey Kürdistan" ili oluşturulması gündeme getirilmiştir. Meclisteki Kürt kökenli milletvekillerince gündeme getirilip bazı rejim yetkililerince desteklenen proje, tarihen Azerbaycan

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

kenti olan fakat günümüzde ağırlıklı olarak Kürt kökenli nüfusla meskûn olan Soğuk Bulak (Mahabat) merkezli Kuzey Kürdistan adlı yeni bir il oluşturmayı hedeflemektedir. Oysaki yeni kurulacak bu il tamamen Azerbaycan toprakları üzerine kurulacak ve kurulması durumunda büyük bir ihtimalle Koşaçay (Miyandoab) ve Sulduz (Neğedeh) gibi Türk nüfusu ile meskûn Azerbaycan kentlerini de içine alacaktır. Bu ilin kurulması bölgede etnik ve idarî yapıyı Türklerin aleyhinde değiştirerek Anadolu ve Azerbaycan Türkleri arasında tampon bölge oluşturma projesi doğrultusunda önemli bir adım olacaktır. Böyle bir atağın kolay olmayacağını ve Azerbaycan Türklerinin sert tepkinse yol açabileceğini bilen Tahran temkinli hareket etmektedir. Projenin daha nabız yoklama ve ön hazırlık aşamasında olduğu söylenebilir. Bu çerçevede arada sırada alakalı alakasız kişilere bu yönde demeçler verdirilerek bölge halkı alıştırmaya çalışılmaktadır. Öz hazırlık çalışmalarının ön önemli halkası ise Kürt terör grupları ile mücadele etmekle ünlü Urmiye cuma imamı Gulam Rıza Hasani'nin sürpriz şekilde emekli edilmesi ve yerine genç ve tecrübesiz birinin getirilmesidir. Batı Azerbaycan'da

Kürt terör gruplarının korkulu rüyası olan Gulam Rıza Hasani'nin bu proje karşındaki en önemli engellerden birisi olacağı bilindiği için daha projeye start verilmeden kendi beklenmedik şekilde emekli edildi!

Elbette Azerbaycan Türkleri ve Millî Hareket mensupları oynanan oyun ve yaklaşan tehlikenin farkında ve şimdiden hazırlıklarına başlamış durumdadır. Millî Hareket mensupları son haftalar içerisinde büyük bir bilgilendirme kampanyası başlatmış durumda ve Azerbaycan Türk milletinin olayın tam farkına varması ve gerekli tepki için hazırlıklı olması için yoğun çabalar sarf etmektedir.

Hiç şüphesiz Tahran'ın Türkiye ile Azerbaycan arasında tampon bölge yaratma projesi ve Azerbaycan Türklerinin de bu projeye karşı mücadelesi bilmeyen bir süre için devam edecektir.

5- Güney Azerbaycan'da Ekonomi Meselesi

1000 yıl Türk egemenliğinden sonra 1925'te hâkimiyeti ele geçiren Farmlar hâkimiyeti bir daha Türklere kaptırmamak için geniş kapsamlı icraata başladılar. Pehlevi Krallığı'nın Azerbaycan'a karşı uyguladığı bastırma-sindirme politikaların en önemlilerinden birisi ekonomik çökertme politikası olmuştur. Pehlevi Krallığı ve İslâm Cumhuriyeti dönemlerinde bu veya şu şekilde devam eden ekonomik ayrımcılık ve çökertme politikası Güney Azerbaycan ekonomisine inanılmaz bir darbe indirmiştir ve 1925 yılına kadar ülkenin en gelişmiş bölgesi olan Güney Azerbaycan'ı geri kalmış ve gelişmemiş bir bölge haline getirmiştir. Yüzyıllarca sadece o coğrafyanın değil dünyanın medeniyet ve ekonomi merkezlerinden olan Tebriz, İran Devleti'nin uygulamaları sonucunda günümüzde ikinci sınıf bir şehir haline gelmiştir.

Pehlevi döneminde özellikle Azerbaycanlı sermaye sahipleri Tahran'a göç etmek zorunda bırakılmıştır. On yıllar boyunca Azerbaycan'a hiçbir devlet yatırımı yapılmaz iken özel yatırımların da önüne geçilmiştir. Azerbaycan'ın güvensiz sınır bölgesi ve tarım bölgesi

olduğunu iddia ederek merkezî hükümet ayrımcılık politikasını açıklamaya çalışmıştır. Hâlbuki gösterilen her iki gerekçe de tutarsızdır. Evvela Azerbaycan bazı kriz dönemleri hariç her zaman güvenli olmuştur. Nitekim II. Dünya Savaşı ve 1979 İslam Devrimi dönemleri gibi Azerbaycan'da güvensizlik ortamının yaşandığı zamanlarda Tahran'da bile güven ve istikrar sağlanamamıştır ve bu istikrarsızlık ortamı Azerbaycan'a has olmamıştır. Ayrıca Güney Azerbaycan'ın geniş bir coğrafya olduğu münasebeti ile Miyana ve Zencan gibi iç bölgeleri de sınır bölgesi olarak nitelendirmek oldukça mantık dışıdır. Azerbaycan'ın Zencan ili merkezi konumda olmasına rağmen şu anda ülkenin en az gelişmiş illeri içerisinde. Bunlara ilaveten Azerbaycan tarım bölgesi olarak görülse bile en azından tarım sektörüne yatırım yapılabilirdi. İran'ın merkezi çöllerine tarım sektöründe büyük yatırımlar yapılmasına ve büyük mekanize tarım mezarları tesis edilmesine rağmen Azerbaycan'ın genelinde hâlâ verimsiz geleneksel yöntemlerle tarım yapılmaktadır. Geleneksel tarım ve su kaynaklarının verimsiz kullanılması nedeni ile bölge ekonomisinin geri kalması bir yana dursun artan nüfus

ve su talebi nedeni ile ciddi çevresel problemler baş göstermiş durumdadır ki, Urmu Gölü meselesi bunların başında gelmektedir.

Tahran'ın Azerbaycan'a karşı uyguladığı ekonomik ayrımcılık ve çökertme politikasını aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür⁶:

- 1- Ağır ve ana sanayiye yatırım yapılmaması,
- 2- Yapılacak olan fabrikaların merkezdeki ana sanayiye bağlı küçük çaplı fabrikalar olmasına özen gösterilmesi,
- 3- Azerbaycan'dan çıkarılan maden ocaklarının merkezî bölgelere taşınması ve fabrikasyonun merkezde yapılması,
- 4- Yapılması istenen özel yatırımlara bürokratik engeller çıkararak merkeze kayılmasını sağlamak,
- 5- Otoyolların gelişimine yatırım yapılmaması,
- 6- Demiryollarının hiçbir şekilde geliştirilmemesi,

---

⁶ Yüz Yıl Sömürgecilik, GASİHAM yayınları

<https://www.dropbox.com/s/umjlrhbhr3ll038/100lSomurgecilikGAIHAM2013.pdf>

-
- 7- Tebriz, Urmiye ve Erdebil gibi büyük kentlerde raylı taşıma sistemleri yapılmasının on yıllardır kâğıt üzerinde kalması,
  - 8- Tarım sektörüne yatırım yapılmaması ve mekanize tarımın gelişmesine zemin sağlanmaması,
  - 9- Gümrük kapılarına yatırım yapılmaması ve ithalat-ihracatın mümkün mertebe güney gümrüklerine kaydırılması,
  - 10- Sınır ticaretine müsait zemin oluşturulmaması,
  - 11- Petrol sanayi sektöründe Azerbaycan'a hiçbir şekilde yatırım yapılması,
  - 12- Su, elektrik ve doğal gaz gibi altyapı yatırımların Azerbaycan'a kısıtlı ve geç yapılması,
  - 13- Enerji açısından Azerbaycan'ın merkeze bağlı kalmasını sağlamak.

Genelde tutarlı olmayan ve oynanmış olan İran Devleti'nin kendi verileri tarandığında bile Azerbaycan'la Fars nüfusun yoğunlukta olduğu merkez illerin arasında devlet yatırımı açısından fahiş bir uçurum olduğu açıkça görülmektedir.

Doğal olarak bölgede var olan ekonomik geri kalmışlık bölgenin kültür, eğitim, sağlık ve toplumsal ilişkiler alanlarında da etkisini bırakmıştır. Bir zamanlar ülkenin en büyük okur-yazar oranına sahip olan Azerbaycan günümüzde okur-yazarlık oranında merkez illerin çok daha altında kalmakta, ilk ve orta eğitimde başarısızlık ve okuldan kaçma-ayrılma en üst düzeydedir. Azerbaycan'da üniversiteye giriş oranları merkez illerin çok daha altında kalmaktadır. Bölge insanı genellikle daha iyi tıbbî imkânlar bulmak için merkeze gitmek zorundadır.

Bütün bu uygulamalar sonucunda Azerbaycan insanı yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik ve mecburî göçe mahkûm bırakılmıştır⁷. Azerbaycan'ın işçi ve uzman işgücü genellikle Azerbaycan'da iş bulamamakta ve merkez ve güney illere göçmek zorunda kalmaktadır. İran'ın bütün büyük kent ve sanayi merkezlerinde Azerbaycan Türklerinin yoğunlukta olduğu fakir ve baraka mahalleler oluşmuş durumdadır. Azerbaycan'da yüzlerce köy boşalmış ve devlet desteği bulamayan işçi ve çiftçi Tahran gibi büyük

---

⁷ bkz. bir önceki dipnot

kentlerde işportacılık gibi işlere mahkûm edilmiştir. Resmî verilere bakılırsa Azerbaycan'da işsizlik Tahran ve İsfahan gibi merkez kentlerinin çok daha üstündedir.

Bütün bunlara rağmen Tahran yönetimi her zaman petrol geliri kartını kullanmakta ve İran'ın petrol geliri olmazsa Azerbaycan Türklerinin aç kalacağı düşüncesini farklı yollarla yaygınlaştırmaya çalışmaktadır. Güya Azerbaycan kendi kendine yetmezmiş ve İran petrol parası ile Azerbaycan'ı besliyormuş! Oysaki bu iddia kara propagandadan öte bir şey değildir⁸.

Birincisi Güney Azerbaycan'ın İran'ın petrol gelirlerinden ne kadar yaralandığı tartışma konusudur. Acaba İran Azerbaycan'ın yeraltı ve yerüstü servetlerini sömürmekle Azerbaycan'a harcadığı petrol parasından daha az mı elde etmekte? Bu iyi düşünülmesi gereken bir husustur!

İkincisi İran'ın güneyinden ve çoğunlukla Arap nüfusun yaşadığı Huzistan bölgesinden çıkan petrolün ne kadar İran'a daha doğrusu Farslara ait olduğu da tartışmalı.

---

⁸ bkz. Bir önceki dipnot

Petrolün neredeyse tamamının etnik Arap bölgesinden çıkmasına rağmen bu bölge İran'ın en geri kalmış bölgesidir ve İran Arapları mutlak yoksulluk ve sefalet içinde yaşamaktalar. İran Araplarının devletten memnuniyetsizliği çok ileri safhadadır. Tahran hâkimiyeti ile Arap nüfusu sürekli olarak sürtüşmekte ve bölgeden her gün patlama, silahlı çatışma ve idam haberleri gelmektedir. Herhangi bir muhtemel istikrarsızlık durumunda bu bölgenin Tahran'ın kontrolünde kalacağına hiçbir garantisi yoktur.

Üçüncüsü Tahran'dan gelen petrol parasının kesilmesi düşünülse bile şu soruyu sormak lazımdır: "Petrolü olmayan milletler aç mı kalmış?" Genel olarak dünya ülkelerinde bakıldığında petrolü olmayan ülkelerin petrolü olanlara göre çok daha gelişmiş ve zengin olduğu açıkça görülmektedir. Güney Azerbaycan ister toprak verimliliği ve su kaynakları açısından ister yeraltı ve yerüstü kaynaklar açısından oldukça zengin bir coğrafyadır ve petrol parasına ihtiyaç duymadan millî irade gücüyle kendisini dünya normlarına sahip bir ülke düzeyinde çekebileceği gün gibi aydındır.

Dördüncüsü zaten Güney Azerbaycan'da petrol vardır! Hazar enerji havzasının petrol ve doğal gaz sahalarının dağılımına bakıldığında Güney Azerbaycan'ın Hazar kıyıları ve hatta daha içeride kalan Muğan ovasında petrolün var olduğu görülmektedir. Muğan vadisinde eskiden beri yerden artezyen şeklinde petrol çıktığı herkesçe bilinen bir husustur. Petrol arama şirketlerinin burada kazımlar yaptığı ve sahalar tespit ettiği de zaten herkese bilinmektedir. Fakat buna rağmen bugüne kadar İran Devleti tarafından bu konuda hiçbir yatırım yapılmamıştır. İran Devleti'nin Azerbaycan Türklerinin ekonomik olarak Tahran'dan bağımsız olacağı ve ekonomik özgüvene varacağı endişesi ile Güney Azerbaycan'da petrol yatırımı yapmadığı iddia edilmektedir.

6- Azerbaycan Millî Hareketi'nin Dış Boyutu

İster Pehlevi Krallığı döneminde ister İslâm Cumhuriyeti döneminde İran Devleti ülkeyi sadece Farslardan oluşuyormuş gibi göstermeye çalışmıştır. Özellikle Türk ve Arap nüfusa karşı tarihi kin duyan egemen Fars milliyetçi ideolojisi Fars unsurunun ülkede azınlık olmasına rağmen tüm ülkenin sahibi, diğer grupları ise sonradan gelen göçmenler yahut istilacılar gibi görmüş ve göstermeye çalışmıştır. Fakat bu tez son yıllarda iyiden iye çürümüştür ve Panfarsist – Paniranist yapılanmanın hayalleri suyu düşmüştür. Artık dünyanın entelektüel ve siyasî çevreleri İran'ın çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu ve Fars unsurunun ülkede azınlık konumunda olduğunu bilmektedir.

Günümüzde dünya İran'da ciddi bir Türk nüfusunun yaşadığı bilmektedir. Bu mesele Azerbaycan Millî Hareketi'nin en önemli başarılarındanıdır. Azerbaycan Millî Hareketi 90'lı yıllardan başlayarak İran'ın iç siyasî dengelerinde kendi yerini hızlı bir şekilde almakla beraber uluslararası alana da açılmıştır. Azerbaycan Millî Hareketi mensuplarının ister yurtdışında ister

yurtdışında gerçekleştirdiği başarılı çalışmalar sonucunda Güney Azerbaycan meselesi bölgesel ve küresel güç merkezlerinin gündemine oturmuştur. Günümüzde yurtdışında çok sayıda Güney Azerbaycanlı aktivist faaliyet göstermekte ve Güney Azerbaycan Türklerinin millî hakları uğrunda mücadele etmektedir. Yurtdışında yaşayan Azerbaycan Türkleri farklı münasebetlerle yürüyüşler ve etkinlikler düzenlemekte ve dünya kamuoyunun dikkatini Güney Azerbaycan meselesine çekmektedirler.

Ankara'da İran elçiliğinin karşısında eylem gerçekleştiren Azerbaycan Türkleri

Bu kuruluşların başarılı çalışmaları sonucunda BM İnsan Hakları Komitesi'nin İran'la ilgili raporları dâhil olmakla İran'a yönelik yayınlanan yazılı senet ve çalışmalarda Güney Azerbaycan meselesini aksettirmektedir. Aynı şekilde Güney Azerbaycanlı kuruluşlar uluslararası mercilerle sürekli şekilde bağlantı içinde olup Güney Azerbaycan meselesini uluslararası camiasının gündeminde tutmaktalar.

Aralık 2012'de çok sayıda Güney Azerbaycan kuruluşu BM'ye ortak bir başvuruyla uluslararası camianın denetimi ile Güney Azerbaycan'da kendi kaderini belirleyebilmesi için referandum yapılması talebinde bulundular.

7- Ana Hatlarıyla Azerbaycan Millî Hareketi

1900'lü yıllardan başlamış ve inişli yokuşlu bir süreç yaşamış olan Azerbaycan Millî Hareketi 1990'lardan itibaren yükselişe geçmiştir. Çağdaş Azerbaycan Millî Hareketi “Azerbaycan Türklüğü” ve “İran Türklüğü” mefkûreleri adlanabilen iki ana çizgi üzerinde hareket etmiştir. Her ne kadar ilk başlarda İran Türklüğü mefkûresi ağır bassa da günümüze yaklaştıkça Azerbaycan Türklüğü mefkûresi git gide güçlenmiş ve İran Türklüğü mefkûresi cılızlaşmıştır.

“Türk milliyeti” hususunda bir farkı bulunmayan iki akımın vatan anlayışı farklıdır. İran Türklüğü mefkûresi İran'ı bir Türk vatanı olarak görüp Türklerin ülkedeki eski etkinliğini geri kazanması gerektiğini savunurken Azerbaycan Türklüğü mefkûresi günümüz şartlarında artık geçmişteki konuma geri dönmenin imkânsız olduğunu ve millî topraklara sahip çıkılması gerektiğini savunmaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan Türklüğü mefkûresi “Azerbaycan Vatanı” anlayışını benimsemektedir. Bu bakımdan çağdaş Azerbaycan Millî Hareketi'nin “Türk milliyeti” ve “Azerbaycan vatanı”

olmak üzere iki temel anlayış üzerinde ilerlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Azerbaycan-Türk merkezli düşünce sistemi kendi içinde geniş bir fikrî yelpaze barındırmaktadır. İran içerisinde özerklik yahut federalizmden, bağımsız Güney Azerbaycan, Bütöv (Birleşik) Azerbaycan, Oğuz Birliği ve Turan'a kadar geniş bir fikrî yelpaze Azerbaycan Milli Hareketi içerisinde bulunmakta ve cereyan etmektedir.

Güney Azerbaycan'daki siyasî akımların tümü demokratik ve sivil mücadele zemininde hareket etmekte ve şiddet içerikli eylemlerden uzak durmaktalar. Türklerinin İran'da ister nüfus, ister siyasî, ister ekonomik ve ister rejimin gövdesinde yeterince kapasiteye sahip olduğu ve silah ve şiddete başvurmadan istediklerini elde edebilecekleri görüşü geniş kabul gören bir kanaattir.

Güney Azerbaycan Millî Hareketi bünyesinde birçok siyasî, insan hakları, medya ve benzeri oluşumlar faaliyet göstermektedir. Bu oluşumlar kendi aralarında farklılıklar gösterebilirler de amaç ve istekleri genel

anlamda “Halkların kendi kaderini belirleme hakkı”
etrafında ele alınabilir.

Azerbaycan Millî Hareketi esasta laik bir harekettir ve din ve inanç meselesine tarafsız yanaşmaktadır. İnanç özgürlüğü bakışı genel anlamda Millî Hareketin içinde ağır basmaktadır fakat bununla beraber Azerbaycan Türk milletinin dini olan İslâmiyet’e saygı duyulmakta ve dinî değerlere sahip çıkılmaktadır.

8- Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı (AMDT)

2006'da varlığını bildiren⁹ “Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı” (AMDT) Güney Azerbaycan'da kurulmuştur ve Güney Azerbaycan Türklerinin kendi kaderini tayin etme (self determinasyon) hakkını elde etmesi uğrunda mücadele etmektedir. Bugün İran adı ile bilinen ülkenin diktatörlük ve baskıcı siyasî ortamının gereğince AMDT gizli (yeraltı) ve yarı gizli çalışma yolunu seçmiştir.

AMDT tüzüğünde¹⁰ kaydolunduğu üzere, mücadele temelini “Azerbaycan Vatani” ve “Türk Milliyeti” üzerinde kurmuştur. Bu kuruluş kendisini genel “Azerbaycan Millî Hareketi” çerçevesinde tanımlamakta ve bu umumî hareketin bir parçası olarak görmektedir. AMDT'ye göre Azerbaycan Millî Hareketi'nin var olma sebepleri 1813 ve 1829 yıllarında imzalanan Gülistan ve Türkmençay mukaveleleri ve 1925 yılında Kacar Türk Devleti'nin yıkılışıyla ortaya çıkmıştır.

---

⁹http://www.diranish.net/?act=content&act2=body&cat=7&n_id=230

¹⁰http://www.diranish.net/?act=content&act2=body&cat=7&n_id=234

AMDT Güney Azerbaycan Türklüğü'nün kendi kaderini belirlemesinin en doğru yolunun uluslararası mercilerce yapılan ve denetlenen adil bir referandum olacağını düşünmektedir. Bu nedenle AMDT Güney Azerbaycan için geçirilecek referandum için kapsamlı bir platform üzerinde çalıştığını ve yakında bu platformun kamuoyu ile paylaşılacağını bildirmiştir. Bu doğrultuda, ayrıca, 11 Aralık 2012'de AMDT Güney Azerbaycan'ın sekiz diğer önde gelen siyasî kuruluşu ile birlikte BM'ye bir mektup yazarak¹¹ Güney Azerbaycan için uluslararası camiadan referandum talebinde bulunmuştur. 11 Aralık (21 Azer) Güney Azerbaycan'ın Millî Devletçilik Günü'nde yazılan bu mektup Güney Azerbaycanlı siyasî teşkilatlarının çoğunun imzasını aynı zamanda taşıdığı için tarihi bir öneme sahiptir. BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon adına gönderilen mektupta bu ifadeler yer almaktadır:

“Sayın Ban Ki-Moon,

Güney Azerbaycan'da 30 milyondan fazla Azerbaycan Türkü millî-demokratik haklar uğrunda millî özgürlük

---

¹¹http://www.diranish.net/?act=content&act2=body&cat=2&n_id=320

mücadelesini devam ettirmektedir. Güney Azerbaycan siyasî kuruluşları olarak BM baş meclisinin 16 Aralık 1966 tarihli, 2200 A (XXI) sayılı antlaşması ile kabul olunmuş “Ekonomik, Sosyal ve Medeni Haklar Hakkında” uluslararası pakta esasen, BM’nin nezareti ile Güney Azerbaycan’ın tarihi topraklarında Azerbaycan Türklerinin katılımı ile referandum geçirilmesini talep etmekte ve bu meselenin BM’ye üye devletlerin gündemine getirileceğini ümit etmekteyiz. İnanıyoruz ki, işgale maruz kalmış 30 milyondan çok bir milletin millî, siyasî, medenî haklarının tanınması ve insanlığın ilerleyişline hizmet edecek bir millî-demokratik devlette yaşamak isteği dünya devletleri tarafından desteklenecektir.”

AMDT, Güney Azerbaycan Türklüğünün self-determinasyon hakkının elde etmesinin yanı sıra tarihî Azerbaycan topraklarında (kuzey ve güney) ayrılık ve millî parçalanmaya son vermeyi kendi esas hedeflerinden biri görmektedir. Bu kuruluş ülke, bölge ve dünya şartlarını göz önünde bulundurarak sivil ve şiddetten uzak (meşru müdafie hakkının korunması

koşulu ile) siyasî mücadele (gizli ve yarı gizli) yolunu seçmiştir.

AMDT'nin esas taktiksel amaçları; Azerbaycan'ın geleceğine millî şuurlu kadrolar yetiştirmek ve millî mücadelemizin sürecinde ihtiyaç duyulan, toplumun içindeki dinamik bağlantını ve organizasyonu sağlamaktır.

AMDT yeraltı faaliyet şartlarından dolayı varlığını internet sitelerinde yayınladığı bildirimler, Güney Azerbaycan şehirlerinde dağıtılan bildirimler, bültenler, kitaplar, kitapçıklar ve CD'ler şeklinde hissettirmektedir¹².

Bununla beraber AMDT Güney Azerbaycan'da sokak ve meydan hareketlerinin organizasyonunda da aktif şekilde rol almaktadır. O cümleden 2006 Mayıs Ayaklanması, stadyumlarda millî tezahüratlar, Urmu Gölü hadiseleri ve "Yaşıl Hareket" in Azerbaycan'da boykot edilmesinde, AMDT'nin "Şehir Komiteleri" ve "Direniş Hücreleri" nin özel rolü olmuştur. AMDT

---

¹² <http://www.diranish.net/?act=content&act2=archive&cat=3>

özellikle Batı Azerbaycan'daki terör ve demografik yapıyı değiştirme sorunu karşısında etkin rol almakta ve önemli çalışmalar yürütmektedir.

Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı haber ve bilgi aktarımı alanında oldukça aktiftir ve bünyesindeki çok sayıda haber, yorum, araştırma web siteleri ile bu hususta Millî Hareket içinde öncül statüye sahiptir.

AMDT'nin yeraltı çalışma prensibine göre üyelerinin kimliyi gizli tutulmaktadır ve sadece yurtdişında bazı üyeleri açık kimlik ile faaliyet göstermekte ve AMDT'yi temsil etmektedirler¹³. Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatını halen yurtdişında yedi kişilik bir heyet temsil etmektedir ve Birinci Sekreter'lik görevini ABD'de ikamet eden Sayın Davud Turan yürütmektedir.

---

¹³ <http://www.diranish.net/?act=contactus>

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı'nın Amblemi

Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı ambleminde teşkilatın adı, kısaltması ve kuruluş tarihi ile birlikte orta kısımda Azerbaycan'ın simgelerinden ve Türk dünyası için hayati jeostratejik önemi bulunan Hazar Denizi'nin resmi yer almaktadır. Amblemin üst kısımda Azerbaycan bayrağında yer alan ay ve sekiz köşeli yıldız ve alt kısmında ise 12 çift sıkışan el bulunmaktadır. Sıkışan eller millî birlik ruhunu temsil ederken 12 sayısı ise "12 Şehriver"i simgelemektedir. İran takvimi ile 12 Şehriver, 3 Eylül'e denk gelmektedir. 3 Eylül 1945'te Azerbaycan Millî Hükümeti'nin hâkim

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

partisi olan Azerbaycan Demokrat Fırkası'nın manifestosu yayınlanmıştır.

Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı, Azerbaycan Türk Milleti'nin bayrağı olarak 1918 yılında Demokratik Azerbaycan Cumhuriyeti zamanında kabul edilen ve halen de Azerbaycan Cumhuriyeti'nin resmî bayrağı olan üç renkli, ay-yıldızlı bayrağı kabul etmektedir. Çünkü bu bayrak yüz yıla yakın bir süredir Azerbaycan Türklerinin bayrağıdır ve yüz yıl boyunca uğruna binlerce şehit verilmiştir. Türklüğü temsil eden “mavi”, çağdaşlığı temsil eden “kırmızı” ve İslâmiyetli temsil eden “yeşil” renklerinden oluşan ve ortasında ay ve sekiz köşeli yıldız bulunan Azerbaycan bayrağı Kuzeyli, Güneyli tüm Azerbaycanlıların ortak eseridir. Çünkü bu bayrak Mehmet Emin Resulzade ve aslen Güneyin Hoy şehrinden olan Fethali Han Hoylu'nun ortak emeğinin sonucunda resmen kabul edilmiştir. Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı, “dünyada bir tek Azerbaycan Türk milleti vardır ve onun da tek bir bayrağı olur” fikrini benimsemektedir ve bazı çevrelerce ortaya atılan, Güney Azerbaycan için ayrı bir bayrak fikrine her zaman karşı çıkmıştır. AMDT'ye göre Güney'e ayrı bir bayrak tanımlanması Azerbaycan

Türk milletinin birlik ruhuna aykırı olup kâğıt üstünde bölünen milletimizin beyinlerimizde de bölünmesine hizmet edeceğine inanmaktadır.

Fakat buna karşın Güney Azerbaycan'da devam eden Millî Hareket'in her geçen gün uluslararası toplumda daha çok bilindiği ve ses getirdiği ortada olan bir gerçektir. Bu durum sonucunda Azerbaycan Millî Hareketi'nin bağımsız şekilde temsil olunabilme ve hiçbir güç merkezine intisap etmeden ilerleyebilme ihtiyacını doğmaktadır. Bu boşluğu doldurmak üzere Millî Hareket mensupları tarafından "Millî Hareket'in Simgesi" önerisi ortaya atılmıştır. Bu öneride Azerbaycan Türk milletinin bütünlüğü ve tek bir millet olarak tek bayrağı olması gerektiği idealine sadık kalınarak Güney Azerbaycan'da devam eden Azerbaycan Millî Hareketi için ortak bir simge önerilmiştir. Bu öneriye göre Azerbaycan Millî Hareketi'nin simgesi Azerbaycan bayrağının aynısı olacak fakat ay ve yıldızı siyah renkte olacaktır. Azerbaycan Millî Hareketi'nin simgesi için verilen manifestoya göre siyah renk Güney Azerbaycan'ın esarete olduğunu temsil edecek ve Güney özgürlüğüne kavuşup Kuzey'le birleştiği gün bu ay ve

---

Güney Azerbaycan Türklüğünün Özgürlük Mücadelesi

yıldız ağararak Azerbaycan'ın millî bayrağına dönüşecektir.

Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı birçok diğ er millî teşekkül ile beraber bu öneriye destek vermiştir.

Güney Azerbaycan

ve

Azerbaycan Millî Hareketi'nin Simgesi

Azerbaycan Millî Direniş Teşkilatı'nın internet organı ve resmi haber organının internet adresleri ise şöyledir:

www.diranish.net

www.araznews.org

Azerbaycan Milli Direniş Teşkilatı - AMDT